

Dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas*

Dr. sc. Zoran Burić**

Dr. sc. Marin Bonačić***

UNAPREĐENJE PROCESNIH PRAVA OSUMNJIČENIKA I OKRIVLJENIKA U KAZNENOM POSTUPKU: POGLED KROZ PRIZMU EUROPSKIH PRAVNIH STANDARDA****

Hrvatsko kazneno procesno pravo u posljednjih je nekoliko godina ušlo u novu fazu – fazu razvoja pod direktnim utjecajem kaznenog prava Europske unije. Potonje se više ne bavi samo unapređenjem mehanizama pravosudne suradnje u kaznenim stvarima, već izravno utječe na nacionalna kaznena procesna prava država članica kroz njihovu harmonizaciju. U ovom se radu analiziraju utjecaji koje je kazneno pravo Europske unije izvršilo i izvršava na hrvatsko kazneno procesno pravo kroz postupak transponiranja triju direktiva kojima se na razini Europske unije harmoniziraju neka od temeljnih prava okrivljenika u kaznenom postupku – pravo na tumačenje i prevođenje, pravo na informiranje (o pravima i o optužbi) te pravo na branitelja. Analiza,

* Dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas, izvanredna profesorica na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

** Dr. sc. Zoran Burić, docent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

*** Dr. sc. Marin Bonačić, docent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**** Ovaj se rad temelji na istraživanju provedenom u sklopu projekta “Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj”, koji sufinanciraju Program za pravosuđe Europske unije i Ured za udruge Vlade RH. Projekt provodi Hrvatski pravni centar u partnerstvu s Hrvatskom udrugom za europsko kazneno pravo i Hrvatskim udruženjem za kaznene znanosti i praksu. Za sadržaj ovog dokumenta odgovorni su isključivo autori i ne može se ni u kojem slučaju smatrati da odražava stavove Europske komisije ili Ureda za udruge Vlade RH.

Projekt se provodi u suradnji s Pravnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu te uz potporu Državnog odvjetništva RH, Hrvatske odvjetničke komore, Ministarstva unutarnjih poslova RH i Vrhovnog suda RH.

Rad predstavlja suženi sadržaj uvodne studije provedene u okviru prvog dijela istraživanja, posvećenog prvenstveno europskim pravnim standardima, dok će drugi, predstojeći dio istraživanja biti usredotočen na analizu hrvatskog normativnog uređenja i prakse.

čiji je cilj detektirati točke na kojima normativna rješenja hrvatskog kaznenog procesnog zakonodavstva pružaju otpor učinkovitoj implementaciji standarda EU-a, počiva na spoznajama koje se crpu iz četiriju izvora: prava EU-a, standarda razvijenih u judikaturi Europskog suda za ljudska prava, komparativnih pravnih rješenja te hrvatskog normativnog okvira. Rezultati provedene analize, koji će se koristiti kao osnova za provedbu drugog dijela istraživanja, u kojem će se analizirati prvenstveno hrvatska pravna normativna i praktična stvarnost, upućuju na to da su, iz aspekta učinkovite implementacije standarda EU-a vezanih uz zaštitu prava okrivljenika, najveće manjkavosti postojećeg normativnog rješenja vidljive u načinu na koji su uređene najranije faze postupka, koje su vezane uz djelovanje policije u vezi s kaznenim postupkom.

Ključne riječi: pravo na tumačenje i prevođenje, pravo na informiranje, pravo na branitelja, kazneno pravo EU-a, harmonizacija prava okrivljenika u kaznenom postupku, hrvatsko kazneno procesno pravo

I. UVODNA RAZMATRANJA: HARMONIZACIJA NACIONALNIH KAZNENIH PROCESNIH PRAVA U EU-U

Sve od uvođenja načela uzajamnog priznanja kao kamena temeljca pravosudne suradnje u kaznenim stvarima između država članica EU-a¹ institucije EU-a bile su svjesne da je za učinkovitu primjenu tog načela u ovom području potrebno, barem do određene minimalne razine, harmonizirati nacionalna kaznena prava država članica. Već su zarana kao ključna područja na kojima je potrebno poduzeti harmonizacijske mjere identificirana prava obrane u kaznenom postupku i prava žrtava kaznenih djela.² Zajednički minimalni standardi u odnosu na prava žrtava kaznenih djela usvojeni su već Okvirnom odlukom o pravima žrtava kaznenih djela iz ožujka 2001.³ S druge strane, usvajanje zajedničkih minimalnih standarda na području prava obrane u kaznenom postupku pokazalo se puno težim zadatkom.

¹ Tampere European Council 15 and 16 October 1999, Presidency Conclusions, § 33.

² Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Mutual Recognition of Final Decisions in Criminal Matters, Brussels, 26. 7. 2000, COM(2000) 495 final, str. 16-17.

³ OJ L 82, 22. 3. 2001. O odredbama Okvirne odluke v. Burić, Z., Položaj žrtve u hrvatskom i makedonskom kaznenom procesnom pravu kroz prizmu Okvirne odluke o položaju žrtava u kaznenom postupku, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2(2011), str. 491–517. Odredbe te okvirne odluke poslije su zamijenjene odredbama Direktive 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava kaznenih djela iz listopada 2012. O transponiranju odredaba te direktive u hrvatski pravni sustav v. Burić, Z., Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – U povodu obveze transponiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2(2015), str. 383-410.

U Zelenoj knjizi o postupovnim jamstvima za osumnjičenike i okrivljenike širom EU-a Komisija je sljedeća prava identificirala kao ona koja zahtijevaju žurno razmatranje u kontekstu harmonizacije nacionalnih kaznenih postupovnih prava: pravo na pravnu pomoć prije suđenja i tijekom suđenja, pravo na tumačenje i prevođenje, obavještanje o osnovama sumnje i o pravima (*Letter of Rights*), posebna postupovna zaštita za ranjive osumnjičenike i okrivljenike te pravo stranaca kojima je oduzeta sloboda na kontakt s konzularnim tijelima svoje zemlje.⁴ Iako je kroz konzultacijski postupak koji je uslijedio nakon objave Zelene knjige postalo jasno da usvajanje zajedničkih minimalnih standarda u ovom području ne uživa jednodušnu potporu svih država članica,⁵ Komisija je u travnju 2004. objavila Prijedlog Okvirne odluke o nekim postupovnim pravima u kaznenom postupku širom EU-a.⁶ Prijedlog je, u odnosu na prava čija je harmonizacija predložena, pratio put najavljen Zelenom knjigom te je predviđao usvajanje zajedničkih minimalnih standarda u odnosu na sljedeća prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pravni savjet i pravnu pomoć, uključujući i besplatnu pravnu pomoć (čl. 2.–5.), besplatno tumačenje i prevođenje važnih dokumenata (čl. 6.–9.), posebna prava za ranjive osumnjičenike i okrivljenike (čl. 10.–11.), pravo osoba kojima je oduzeta sloboda da komuniciraju s članovima svojih obitelji i konzularnim vlastima svoje zemlje (čl. 12.–13.) te pisanu pouku o pravima (čl. 14.). Protivljenje niza država članica, koje su isticale prije svega nedostatak jasnih harmonizacijskih ovlasti EU-a u području kaznenog procesnog prava, a zatim i suvišnost usvajanja zajedničkih standarda, jer su sve države članice ionako vezane judikaturom Europskog suda za ljudska prava (ESLJP), dovelo je do toga da Prijedlog nikada nije usvojen, odnosno da je propao.⁷

Ipak, iako su sve države članice EU-a potpisnice Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKLJP) te su obvezne poštivati sva prava zajamčena Konvencijom, i to onakva kako su razrađena kroz judikaturu ESLJP-a, poštivanje konvencijskih standarda zaštite temeljnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku, prema mišljenju tijela EU-a, nije dovoljno da bi se između nacionalnih kaznenopravnih sustava država članica izgradilo međusobno povjerenje. Problem nije samo u tome što se države članice (katkad) ne pridržavaju standarda zaštite temeljnih ljudskih prava okrivljenika u kaznenom postupku već i okolnost da EKLJP, pa i praksa ESLJP-a,

⁴ Brussels, 19. 2. 2003, COM(2003) 75 final, str. 4.

⁵ Burić, Z., *Transnational Criminal Procedure and the Position of the Defence*, u: Đurđević, Z., Ivičević Karas, E. (ur.), *European Criminal Procedure Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges*, Hrvatska udruga za europsko kazneno pravo, Zagreb, 2016, str. 80.

⁶ Brussels, 28. 4. 2004, COM(2004) 328 final.

⁷ Burić, *op. cit.* (bilj. 5), str. 80–83.

državama strankama ostavlja veliko područje slobode u načinu na koji će standarde zaštite temeljnih ljudskih prava ugraditi u svoje nacionalne kaznenopravne sustave. Tako usprkos prihvaćanju zajedničkih standarda među nacionalnim kaznenopravnim sustavima postoje znatne razlike, koje onda predstavljaju zapreku za izgradnju međusobnog povjerenja. Stoga EU nastoji, kroz harmonizaciju temeljnih ljudskih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku, standarde razvijene u judikaturi ESLJP-a učiniti „vidljivijima“ i „jasnijima“ i, kao drugo, postići da između nacionalnih kaznenopravnih sustava postoji veća sličnost u načinu na koji su ti standardi „internalizirani“.

Propast Prijedloga Okvirne odluke nije značila i kraj nastojanja da se nacionalna kaznena procesna prava država članica harmoniziraju. Da je tome tako, pokazala je objava Putokaza za jačanje postupovnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u studenom 2009.⁸ Putokaz se u sadržajnom smislu u velikoj mjeri oslonio na prava čija je harmonizacija bila najavljena u Prijedlogu Okvirne odluke, ali se odlučio za drugačiji pristup u odnosu na postupak harmonizacije. Dok je Prijedlog Okvirne odluke išao za harmonizacijom nekoliko postupovnih prava u jednom aktu, Putokaz je najavio pristup korak po korak, prema kojem bi harmonizaciji svakog pojedinog prava bio posvećen poseban legislativni pravni instrument. Drugačiji se pristup pokazao punim uspjehom te je na temeljima Putokaza usvojeno već nekoliko direktiva koje su usmjerene na harmonizaciju nacionalnih kaznenih postupovnih prava država članica kroz usvajanje zajedničkih standarda u odnosu na prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: ona koja se odnosi na pravo na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku, na pravo na informaciju (o pravima i o optužbi) u kaznenom postupku te ona koja se odnosi na pravo na pravnu pomoć u kaznenom postupku i pravo na komuniciranje s članovima obitelji i konzularnim vlastima za osobe kojima je oduzeta sloboda.^{9,10} Te tri Direktive, odnosno način na koji su njihove odredbe transponirane u hrvatski pravni sustav, predmet su ovoga rada. Valja napomenuti da s tim trima direktivama nije završen projekt harmonizacije nacionalnih kaznenih procesnih prava u EU-u te je u tijeku postupak usvajanja još nekoliko zakonodavnih prijedloga koji se odnose na postupovna jamstva za ranjive osumnjičenike i

⁸ Resolution of the Council on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected and accused persons in criminal proceedings, Brussels, 24 November 2009, 15434/09.

⁹ Svrha direktiva jest harmonizacija minimalnih pravila vezanih uz prava osumnjičenika i optuženika u kaznenom postupku i postupku na temelju europskog uhidbenog naloga u nacionalnim pravnim porecima država članica. Budući da se postupak na temelju europskog uhidbenog naloga ne smatra kaznenim postupkom *stricto sensu*, nego postupkom *sui generis*, istraživanje je usredotočeno na minimalna prava zajamčena u kaznenom postupku.

¹⁰ Treba istaknuti da se navedene direktive odnose i na prava osumnjičenika i optuženika u prekršajnim postupcima. S obzirom na to da je istraživanje usredotočeno na prava zajamčena u kaznenom postupku, transponiranje direktiva u prekršajnom postupku neće se razmatrati.

okrivljenike u kaznenom postupku,¹¹ besplatnu pravnu pomoć,¹² pritvor¹³ te pretpostavku nedužnosti.¹⁴

II. PODRUČJE PRIMJENE: OD TRENUTKA STJECANJA SVOJSTVA „OSUMNJIČENIKA U MATERIJALNOM SMISLU“

Među ključnim odredbama direktiva jesu one koje definiraju pojam okrivljenika u materijalnom smislu. Naime pojam okrivljenika u formalnom smislu razlikuje se u nacionalnim pravima, a direktive imaju za cilj uspostaviti minimalne pravne standarde koji će se na jednak način tumačiti i primjenjivati u različitim pravnim porecima država članica. Povrh toga shvaćanje pojma okrivljenika u materijalnom smislu omogućuje primjenu jamstava iz direktiva u najranijim fazama kaznenog postupka, i prije njegova formalnog započinjanja.

Tako se primjerice Direktiva o pravu na branitelja primjenjuje na okrivljenika shvaćenog u materijalnom smislu, odnosno “na osumnjičenike ili optužene osobe u kaznenom postupku od trenutka kada su ih nadležna tijela države članice putem službene obavijesti ili na drugi način upozorila na to da su osumnjičeni ili optuženi za počinjenje kaznenog djela te neovisno o tome je li im oduzeta sloboda ili ne“ (čl. 2. st. 1. Direktive). Drugim riječima, za status osumnjičenika u kaznenom postupku nije potrebno prethodno postojanje formalnog pravnog akta, poput kaznene prijave ili odluke državnog odvjetnika o podnesenoj kaznenoj prijavi ili poduzimanju kaznenog progona.¹⁵ Štoviše,

¹¹ Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings, Brussels, 27.11.2013, COM(2013) 822 final, Commission Recommendation of 27 November 2013 on procedural safeguards for vulnerable persons suspected or accused in criminal proceedings, OJ C 378, 24. 12. 2013.

¹² Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on provisional legal aid for suspects or accused persons deprived of liberty and legal aid in European arrest warrant proceedings, Brussels, 27.11.2013., COM(2013) 824 final, Commission Recommendation of 27 November 2013 on the right to legal aid for suspects or accused persons in criminal proceedings, OJ C 378, 24. 12. 2013.

¹³ Green Paper - Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention, Brussels, 14. 6. 2011., COM(2011) 327 final.

¹⁴ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings, Brussels, 27. 11. 2013., COM(2013) 821 final.

¹⁵ Vidjeti Ivičević Karas, E., Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2(2015), str. 366.

prava iz direktiva vrijede u odnosu na sve osumnjičenike, bez obzira na to jesu li uhićeni ili pritvoreni, što je posebno važno imajući u vidu da konvencijsko pravo kao važan čimbenik pružanja zaštite konvencijskih prava uzima u obzir lišenje slobode.

U praksi ESLJP-a pojam osumnjičenika, odnosno okrivljenika u materijalnom smislu, kao i prava koja mu pripadaju određuju se kroz konvencijski pojam „optužbe“ i njezine vremenske granice.¹⁶ I pojam „optužbe“ shvaća se u materijalnom smislu te predstavlja „službenu obavijest nadležne vlasti nekom pojedincu o tome da je počinio kazneno djelo“, kao i svaku radnju „kojom se suštinski utječe na osumnjičenicovu situaciju“, bez obzira na postojanje formalnog optužnog akta.¹⁷ Osoba je optužena kada su ona i njezino ponašanje predmet postupka.¹⁸ Shvaćanjem optužbe u materijalnom smislu omogućuje se jednaka primjena konvencijskih standarda u vrlo različitim pravnim porecima, a napose tijekom prethodnog postupka, što je posebno važno kad se ima u vidu da neki pravni poreci trenutak u kojem osoba postaje okrivljenik u formalnom smislu, podizanjem optužnog akta, vežu uz sam kraj istrage.¹⁹ Smisao pojma okrivljenika u materijalnom smislu jest da se i osumnjičenicima u najranijim fazama postupka osigura isti pravni položaj kao i okrivljeniku nakon formalnog početka kaznenog postupka,²⁰ uključujući i mogućnost ostvarivanja temeljnih prava obrane.

Direktive se dakle primjenjuju od najranijih faza kaznenog postupka shvaćenog u materijalnom smislu pa sve do konačnog okončanja kaznenog postupka, uključujući i postupak povodom izvanrednih pravnih lijekova.

III. DIREKTIVA 2010/64/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA OD 20. LISTOPADA 2010. O PRAVU NA TUMAČENJE I PREVOĐENJE U KAZNENIM POSTUPCIMA

Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima smatra se najmanje kontroverznom od pet mjera iz Putokaza za jačanje procesnih prava osumnjičenih ili optuženih osoba u kaznenom postupku te je stoga prva

¹⁶ Plekksepp, A., *Die gleichmäßige Gewährleistung des Rechts auf Verteidiger Beistand*, Max-Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Duncker & Humblot, Berlin, 2012, str. 64.

¹⁷ ECHR, *Deweere v. Belgium*, 6903/75, 27 February 1980, § 46. Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 15), str. 365.

¹⁸ ECHR, *Imbrioscia v. Switzerland*, 13972/88, 24 November 1993, cit. prema Plekksepp, A., *op. cit.* (bilj. 16), str. 65.

¹⁹ Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 15), str. 365.

²⁰ Krapac, D., *Kazneno procesno pravo. Prva knjiga: Institucije*, Narodne novine, Zagreb, 2015, str. 231.

usvojena,²¹ još 2010. godine. Uz osiguranje dosljednije primjene prava i jamstava iz čl. 6. EKLJP-a Direktiva je usmjerena i na daljnji razvoj minimalnih standarda utvrđenih EKLJP-om i Poveljom EU-a o temeljnim pravima (Recital 7).

Kao ključni koncept Direktive ističe se „kakvoća“ tumačenja i prevođenja.²² Pravo na tumačenje i prevođenje smatra se pretpostavkom za djelotvornu obranu u kaznenim predmetima, odnosno sudjelovanje u postupku i korištenje drugim pravima i jamstvima.²³ Iz tog razloga važnost Direktive ogleda se i u tome što kasnije direktive sadrže upućivanje na u njoj postavljene standarde za tumačenje i prevođenje.²⁴

Republika Hrvatska prenijela je Direktivu o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima u svoj pravni sustav putem nekoliko zakona.²⁵ U prvom redu Direktiva je prenesena izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku. Četvrta novela ZKP-a iz 2013. godine donesena je radi usklađivanja s tri direktive EU-a. Prema obrazloženju novele,²⁶ radi transponiranja Direktive o pravu na tumačenje i prevođenje izmijenjeni su čl. 8., 145. i 239. ZKP-a. Zakon o kaznenom postupku dodatno je mijenjan petom novelom iz 2013. Prema obrazloženju novele, čl. 8. izmijenjen je kako bi se naglasilo pravo gluhih i gluhoslijepih da se služe znakovnim pismom; propisano je da u slučaju kada nije moguće osigurati pisano prevođenje pismena ona okrivljeniku budu usmeno prevedena, a pisano uručena u najkraćem mogućem roku na jeziku koji govori i razumije; ako okrivljenik navedena pismena ne može pročitati, uvedena je obveza njihova izlaganja na njemu razumljiv način.²⁷ Također, u čl. 208. st. 5. poučavanje o pravu na tumačenje i prevođenje prošireno je i na osumnjičenika koji je prisilno doveden u prostorije policije.

²¹ Spronken T.N.B.M.; de Vocht D.L.F., *EU Policy to Guarantee Procedural Rights in Criminal Proceedings: „Step by Step“*, N.C. J. Int'l L. & Com. Reg., Vol. XXXVII, 2011, str. 459.

²² Hertog, E., *Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation*, Mon TI, vol. 7 (2015), str. 89.

²³ Cape, E.; Namoradze, Z.; Smith, R.; Spronken, T., *Effective Criminal Defence in Europe*, Intersentia, 2010, str. 592.

²⁴ V. npr. Recital 25 Direktive 2012/13/EU, koji navodi da bi države članice trebale osigurati da prilikom pružanja informacija osumnjičenicima ili okrivljenicima prema potrebi bude osigurano prevođenje i tumačenje na jezik koji razumiju, u skladu s normama navedenima u Direktivi 2010/64/EU.

²⁵ RH je prijavila trinaest nacionalnih implementacijskih mjera, što uključuje zakone i njihove kasnije izmjene i dopune (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=celex:32010L0064>).

²⁶ Vlada RH, Prijedlog Zakona o izmjeni i dopunama Zakona o kaznenom postupku, s konačnim prijedlogom zakona, Zagreb, travanj 2013.

²⁷ Vlada RH, Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Zagreb, studeni 2013, str. 89.

Uz ZKP-om Direktiva je transponirana²⁸ Prekršajnim zakonom,²⁹ Zakonom o sudovima,³⁰ Zakonom o pravosudnoj akademiji³¹ te Pravilnikom o stalnim sudskim tumačima.³²

1. Pravo na tumačenje

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u čl. 6. st. 3. e) propisuje da svatko optužen za kazneno djelo ima pravo na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu. Uz to čl. 5. st. 2. i čl. 6. st. 3. propisuju da svatko tko je uhićen, odnosno optužen za kazneno djelo, mora u najkraćem roku biti obaviješten, *na jeziku koji razumije*, o razlozima toga uhićenja i o svakoj optužbi protiv sebe, odnosno o prirodi i razlozima optužbe koja se protiv njega podiže. Navedene odredbe Konvencije postavljaju državama pozitivnu obvezu osigurati tumača u kaznenim postupcima.³³

ESLJP u svojoj judikaturi dodatno je razradio navedene odredbe u pogledu prava na tumačenje i prijevod. U predmetu *Cuscani protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (par. 38 i 39) ESLJP je utvrdio da sudovi moraju biti aktivni u utvrđivanju postoji li potreba za korištenjem tog prava.³⁴ U nizu presuda, kao što su *Luedicke, Belkacem i Koç protiv Njemačke* (par. 48), *Kamasinski protiv Austrije* (par. 74) i *Hermi protiv Italije* (par. 69), ESLJP je utvrdio da to pravo obuhvaća i prethodni postupak te prijevod relevantnih dokumenata.³⁵ U navedenoj presudi utvrdio je i da države trebaju kontrolirati adekvatnost tumačenja i prijevoda (par. 74), a u presudi *Herni* da je odgovornost za to i na sudovima (par. 72).³⁶

U čl. 2. Direktive propisano je da su države članice dužne osigurati da se osumnjičenicima ili optuženicima koji ne govore ili ne razumiju jezik predmetnog kaznenog postupka bez odgode omogućiti tumačenje tijekom kaznenog postupka pred istražnim i pravosudnim tijelima, uključujući i tijekom policijskih

²⁸ U nastavku se spominju samo propisi i njihove izmjene i dopune kojima je izvršeno transponiranje.

²⁹ Prekršajni zakon, Nar. nov. 107/2007 i 39/2013.

³⁰ Zakon o sudovima, Nar. nov. 122/2010, 27/2011 i 130/2011.

³¹ Zakon o pravosudnoj akademiji, Nar. nov. 153/2009 i 127/2010.

³² Pravilnik o stalnim sudskim tumačima, Nar. nov. 88/2008.

³³ Harris, D. et al., *Harris, O Boyle & Warbrick Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2014, str. 22.

³⁴ Blackstock, J.; Cape, E.; Hodgson, J.; Ogorodova, A.; Spronken, T., *Inside Police Custody, An Empirical Account of Suspects' Rights in Four Jurisdictions*, Intersentia, 2014, str. 7.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*, str. 8.

skih ispitivanja, tijekom svih sudskih rasprava i tijekom svih drugih potrebnih saslušanja (st. 1.). To uključuje i odgovarajuću pomoć osobama sa slušnim ili govornim smetnjama (st. 3.).

Uz to, ako je to potrebno radi zaštite pravičnosti postupka, države članice trebaju osigurati i mogućnost tumačenja komunikacije između osumnjičenika ili optuženika i njihovih pravnih zastupnika koja se izravno tiče svih ispitivanja ili rasprava u postupku, podnošenja žalbe ili drugih zahtjeva u postupku (st. 2.). Na taj način u Direktivu su inkorporirani pravni standardi koje je ESLJP postavio u predmetu *Salduz*.³⁷

Prema potrebi, dopušteno je korištenje komunikacijskih tehnoloških sredstava kao što su videokonferencijska veza, telefon ili internet, osim ako je osobna nazočnost tumača nužna radi zaštite pravičnosti postupka (st. 6.). Također, propisano je da kakvoća tumačenja treba biti dostatna da jamči pravičnost postupka, posebno tako što osigurava da osumnjičenici ili optuženici znaju koja im se djela stavljaju na teret i da imaju mogućnost ostvariti svoje pravo na obranu (st. 8.).

Posebno je propisano da države članice trebaju osigurati uvođenje postupka ili mehanizma kojim se utvrđuje govore li ili razumiju li osumnjičenici ili optuženici jezik kaznenog postupka i treba li im pomoć tumača (st. 4.). Uz to one trebaju osigurati da osumnjičenici ili optuženici, u skladu s postupcima predviđenima nacionalnim pravom, imaju pravo osporiti odluku kako tumačenje nije potrebno, a ako je tumačenje omogućeno, da imaju mogućnost uložiti žalbu zbog toga što njegova kakvoća nije dostatna da jamči pravičnost postupka (st. 5.).

U hrvatskom kaznenom postupku u čl. 8. st. 3. ZKP-a propisano je da stranke i ostali sudionici u postupku imaju pravo služiti se svojim jezikom, uključujući i znakovni jezik gluhih i gluhoslijepih. Ako se radnja u postupku ne vodi na jeziku koji osoba govori i razumije, osigurat će se usmeno prevođenje, odnosno prevođenje ili tumačenje znakovnim jezikom gluhih i gluhoslijepih, onoga što ona, odnosno drugi iznosi te isprava i drugog pisanog dokaznog materijala koji se izvodi. U zapisniku treba zabilježiti da je dana pouka i izjava sudionika. O pravu na usmeno prevođenje, odnosno prevođenje ili tumačenje znakovnim jezikom gluhih i gluhoslijepih, osoba će se poučiti prije prvog ispitivanja.

Kako bi okrivljenik znao za svoje pravo, pouka okrivljeniku sadrži obavijest i o tome da ima pravo na tumača (čl. 239. st. 1. toč. 4.). Prema čl. 11.f Zakona o policijskim poslovima i ovlastima³⁸ osumnjičenika koji se odazvao pozivu policije radi prikupljanja obavijesti također se poučava o pravu na tumačenje i prevođenje.

³⁷ Hertog, E., *op. cit.* (bilj. 22), str. 77.

³⁸ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, Nar. nov. 76/2009, 92/2014.

ZKP okrivljeniku omogućuje i pravo na prevođenje razgovora i dopisivanja s braniteljem potrebnih radi pripreme obrane, podnošenja pravnog sredstva ili lijeka ili poduzimanja drugih radnja u postupku ako je to potrebno za korištenje procesnih prava obrane. Prevođenje se osigurava na zahtjev okrivljenika (st. 8.).

Propisano je da prevođenje i tumačenje obavlja tumač. Ako se time ne krše procesna prava obrane, prevođenje i tumačenje moguće je provesti putem telefonske veze ili audio- i videouređaja (st. 11.).

Okrivljenik ima pravo pritužbe na kvalitetu prevođenja tijelu koje vodi postupak. Ako je pritužba osnovana, određuje se drugi tumač (st. 10.). Ako je došlo do povrede prava na prevođenje, kao sankcija je propisano da se na takvim dokazima pribavljenim kršenjem prava na prevođenje ne može temeljiti sudska odluka (st. 9.).

2. Pravo na prijevod bitnih dokumenata

Već je spomenuto da je ESLJP u nizu presuda utvrdio da pravo na tumača iz EKLJP-a obuhvaća ne samo usmeno tumačenje nego i prijevod relevantnih dokumenata. Uz to je u predmetu *Kamasinski* (par. 85) naveo da ne treba svaki dokument biti preveden pismeno, nego da je dovoljno da okrivljenik razumije dokument i njegove implikacije.³⁹

U Direktivi je, pored prava na tumačenje, propisano i pravo na prijevod bitnih dokumenata. U čl. 3. propisano je da države članice trebaju osigurati da se osumnjičenicima ili optuženicima koji ne razumiju jezik predmetnog kaznenog postupka u razumnom roku osigura pisani prijevod svih dokumenata bitnih za osiguranje ostvarivanja njihova prava na obranu i jamstva pravičnosti postupka (st. 1.). U Direktivi se odmah navodi i koje se odluke ubrajaju u bitne dokumente: sve odluke o lišavanju slobode, svaki optužni prijedlog ili optužnica te sve presude (st. 2.). Izričito navođenje dokumenata koji se smatraju bitnima i koji se uvijek trebaju prevoditi smatra se nadogradnjom postojećih standarda ESLJP-a.⁴⁰ Međutim nadležna tijela u svakom pojedinačnom predmetu odlučuju je li bitan još neki dokument. U tu svrhu osumnjičenicima ili optuženicima ili njihovi pravni zastupnici mogu podnositi obrazložene zahtjeve (st. 3.). Kako bi se smanjili troškovi, ne moraju se prevoditi ulomci bitnih dokumenata koji osumnjičenicima ili optuženicima nisu važni za razumijevanje djela koja im se stavljaju na teret (st. 4.). Također, kao iznimka je predviđeno da se umjesto pisanog prijevoda može ponuditi usmeni prijevod ili usmeni sažetak bitnih dokumenata pod uvjetom da se takvim usmenim prijevodom ili usmenim sažetkom ne dovodi u pitanje pravičnost postupka (st. 7.).

³⁹ Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 7.

⁴⁰ Hertog, E., *op. cit.* (bilj. 22), str. 85.

O pravu na prijevod dokumenata odlučivao je i Europski sud pravde u predmetu *Covaci*.⁴¹ U tom predmetu pojavilo se pitanje jesu li nacionalna zakonodavstva koja ne omogućavaju osobi na koju se odnosi kazneni nalog podnošenje pisanog prigovora na jeziku koji nije jezik postupka, iako ta osoba ne vlada tim jezikom, u suprotnosti s Direktivom. Sud je odlučio da nisu, ali da nadležna tijela, s obzirom na okolnosti slučaja, mogu takav prigovor smatrati bitnim dokumentom i tada se i na njega odnosi pravo na prevođenje.

Kakvoća prijevoda dokumenata može se osporavati. Države članice trebaju osigurati pravo osumnjičenicima ili optuženicima, u skladu s postupcima predviđenima nacionalnim pravom, da ospore odluku kojom se utvrđuje da nije potrebno prevesti neke dokumente ili njihove ulomke, a ako je prevođenje omogućeno, da imaju mogućnost uložiti žalbu zbog toga što njegova kakvoća nije dostatna da jamči pravičnost postupka (st. 5.).

Kao pretpostavke za odricanje od prava na prijevod dokumenata propisani su prethodni pravni savjet osumnjičeniku ili optuženiku ili upoznavanje na drugi način u cijelosti s posljedicama takva odricanja te nedvosmisleno i dragovoljno odricanje (st. 8.).

Kakvoća prijevoda treba biti dostatna da jamči pravičnost postupka, posebno osiguravanjem da osumnjičenici ili optuženici znaju koja im se djela stavljaju na teret i da imaju mogućnost ostvarivanja svojeg prava na obranu (st. 9.).

Prema čl. 8. st. 4. ZKP-a pravo na prevođenje ima okrivljenik (osumnjičenik, okrivljenik, optuženik, osuđenik) koji ne govori i ne razumije jezik na kojem se vodi postupak ili je gluhi ili nijem ili gluhoslijep. Takvoj osobi pisano treba prevesti pouku o pravima, odluku o oduzimanju slobode, rješenje o provođenju istrage i nalog o provođenju dokaznih radnja, optužnicu, privatnu tužbu, poziv, sudsku odluku nakon optuženja do pravomoćnog okončanja postupka te u postupku o izvanrednim pravnim lijekovima. Ako navedena pismena nisu dostupna na jeziku koji okrivljenik govori i razumije, prevode mu se usmeno, a u pisanom obliku trebaju mu biti uručena u najkraćem mogućem roku na jeziku koji govori i razumije. Ako ne može pročitati navedena pismena, bit će mu izložena na njemu razumljiv način.

Tijelo koje vodi postupak može samo ili na obrazloženi pisani zahtjev okrivljenika naložiti da se pisano prevede dokaz ili njegov dio ako je to potrebno za korištenje procesnih prava obrane. Iznimno, umjesto pisanog prevođenja može se osigurati usmeno prevođenje ili usmeni sažetak dokaza ako se time ne krše procesna prava obrane, a okrivljenik ima branitelja.

Kao i kod tumačenja, vrijede odredbe o tome da prevođenje i tumačenje obavlja tumač. Ako se time ne krše procesna prava obrane, prevođenje i tumačenje moguće je provesti putem telefonske veze ili audio- i videouređaja (st.

⁴¹ Predmet C -216/14, presuda od 15. listopada 2015.

11.), a okrivljenik ima pravo pritužbe na kvalitetu prevođenja tijelu koje vodi postupak. Ako je pritužba osnovana, određuje se drugi tumač (st. 10.). Ako je došlo do povrede prava na prevođenje, kao sankcija je propisano da se na takvim dokazima pribavljenima kršenjem prava na prevođenje ne može temeljiti sudska odluka (st. 9.).

3. Troškovi tumačenja i prevođenja

U svojoj praksi ESLJP je utvrdio da besplatna pomoć tumača znači da okrivljenik ne mora plaćati njegove troškove ni ako je osuđen za kazneno djelo.⁴² U čl. 4. Direktive propisano je da nastale troškove tumačenja i prevođenja, bez obzira na ishod postupka, snose države članice (čl. 4.). Dijelom i zbog povećane mobilnost građana unutar EU-a, troškovi tumačenja i prevođenja predstavljaju znatne troškove državama članicama. Tako su primjerice ti troškovi u Italiji u 2006. godini iznosili gotovo 13 milijuna eura za tumačenje i još između 15 i 89 milijuna eura za prijevode dokumenata.⁴³

U skladu sa zahtjevima iz Direktive u čl. 145. st. 6. ZKP-a propisano je da se troškovi usmenog i pisanog prevođenja okrivljeniku neće naplaćivati od osoba koje su prema Zakonu dužne naknaditi troškove kaznenog postupka.

4. Osiguranje kakvoće tumačenja i prevođenja

U odnosu na kakvoću tumačenja i prevođenja države članice trebaju poduzeti konkretne mjere kako bi osigurale da pruženo tumačenje i prevođenje udovoljava kriterijima kakvoće koji su predviđeni u Direktivi (čl. 5. st. 1.). Radi unaprjeđenja razine kakvoće tumačenja i prevođenja i njihove lakše dostupnosti države članice nastoje ustrojiti registar ili registre odgovarajuće osposobljenih neovisnih prevoditelja i tumača. Nakon ustroja takav će se registar (ili takvi registri), prema potrebi, staviti na raspolaganje pravnim zastupnicima i nadležnim tijelima (čl. 5. st. 2.). Države članice trebaju osigurati obvezu poštovanja tajnosti vezane za tumačenje i prevođenje tumača i prevoditelja (čl. 5. st. 3.). U Direktivi se ne spominje izričito osposobljavanje tumača. Kao jedan od problema koji negativno utječu na kakvoću tumačenja i prevođenja u literaturi je istaknuta visina naknada koje se isplaćuju tumačima.⁴⁴

⁴² *Ibid.*

⁴³ Hertog, E., *op. cit.* (bilj. 22), str. 77.

⁴⁴ Katschinka, L., The impact of Directive 2010/64/EEU on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, u: Falbo, C.; Viezzi, M. (ur.), *Traduzione e interpretazione per la società e le istituzioni*, Trieste, 2014, str. 111.

Radi osiguranja kakvoće tumačenja i prevođenja u Zakonu o sudovima u čl. 137. propisano je da stalni sudski tumači prevode na zahtjev suda, državnog tijela, pravne osobe ili građanina izgovoreni ili pisani tekst s hrvatskog jezika na strani jezik, sa stranog jezika na hrvatski jezik ili sa stranog jezika na drugi strani jezik. Propisano je i koga se može imenovati kao stalnog sudskog tumača: osobu koja ima završen sveučilišni diplomski studij, vlada odgovarajućim stranim jezikom i jezikom u službenoj uporabi te ima zadovoljavajući stupanj općeg i pravnog znanja. Oni se imenuju na vrijeme od četiri godine, a nakon isteka tog vremena mogu biti ponovno imenovani. Ministar pravosuđa pravilnikom propisuje način na koji će se utvrditi ispunjava li osoba uvjete za stalnoga sudskog tumača, njihova prava i dužnosti te visinu nagrade i naknade troškova za njihov rad.

Uvjete za obavljanje poslova stalnih sudskih vještaka uređuje Pravilnik o stalnim sudskim tumačima.⁴⁵ U čl. 2. Pravilnika propisano je da uvjete za stalnog sudskog tumača ispunjava osoba koja, osim općih uvjeta propisanih za prijam u državnu službu, ispunjava i sljedeće posebne uvjete: 1) uz znanje hrvatskog jezika potpuno vlada pojedinim stranim jezikom, a na području suda gdje je, uz hrvatski jezik, službeni jezik i jezik etničke ili nacionalne zajednice ili manjine i tim jezikom, 2) poznaje ustrojstvo sudbene vlasti, državne uprave i pravno nazivlje, 3) ima završen sveučilišni diplomski studij. U čl. 4. propisana je i stručna obuka kandidata za stalne sudske tumače prema programu koji donose strukovne udruge stalnih sudskih tumača, koje u članstvu imaju najmanje tri stalna sudska tumača, te da obuka može trajati najdulje dva mjeseca. Komentatori smatraju da stručno osposobljavanje sudskih tumača nije zadovoljavajuće jer broj sati i sadržaj osposobljavanja ovisi o organizaciji koja ga organizira.⁴⁶ Također, kritizira se i sadržaj ispita za tumača, jer ne sadrži pitanja o pravu EU-a i o pravnom sustavu države jezika za koji se provodi ispit.⁴⁷ I zadnje, kritiziraju se i visina naknada koje tumači dobivaju za svoj rad, osobito za usmeno tumačenje.^{48,49}

⁴⁵ Pravilnik o stalnim sudskim tumačima, Nar. nov. 88/2008, 119/2008.

⁴⁶ Dobrić, K., The Future of Court Interpreting in Croatia, *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, 38 (51) 2014, str. 67.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 73.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 74.

⁴⁹ Popis stalnih sudskih tumača imenovanih za njegovo područje vodi županijski sud, a popis stalnih sudskih vještaka za sve sudove objavljen je na internetskoj stranici Ministarstva pravosuđa (čl. 124. st. 5. i 6.).

IV. DIREKTIVA 2012/13/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA OD 22. SVIBNJA 2012. O PRAVU NA INFORMIRANJE U KAZNENOM POSTUPKU

Direktiva pravu na informiranje pristupa kao pravu dvaju kolosijeka. Prvi se kolosijek odnosi na pravo da okrivljenik bude informiran o svojim postupovnim pravima, a drugi na pravo da bude informiran o onome što mu se stavlja na teret. Kao poseban dio okrivljenikova prava da bude informiran o onome što mu se stavlja na teret uređeno je pravo na uvid u spis predmeta.

1. Pouka o pravima

U odnosu na pravo okrivljenika da bude informiran u svojim pravima, koje je uređeno u čl. 3. i 4., Direktiva posebno pristupa općem uređenju tog prava, a posebno uređenju tog prava za osobe kojima je vezano uz kazneni postupak oduzeta sloboda. Osnovna je razlika između tih dvaju sustava u načinu na koji se osumnjičeniku ili okrivljeniku pruža informacija o njegovim pravima. Naime kada se radi o općoj pouci o pravima, ona može biti dana usmeno ili pisano, međutim kada se radi o informiranju o pravima osoba kojima je vezano uz kazneni postupak oduzeta sloboda, pouka o pravima mora biti pisana. Osim načina na koji se pouka o pravima daje, razlike postoje i u opsegu prava o kojima se osumnjičenik ili okrivljenik informira. Kada se radi o pouci koja se daje osobama kojima je oduzeta sloboda, taj je krug prava širi (na način da se oni obavještavaju o nekim dodatnim pravima, pored onih o kojima se informira svaki osumnjičenik ili okrivljenik).

Prije nego što se prikaže način na koji je u Direktivi uređeno pravo na obavještavanje o pravima, važno je napomenuti da u EKLJP-u pravo na obavještavanje o pravima nije izričito zagwarantirano. Međutim u svojoj praksi ESLJP ustanovio je za države stranke, odnosno njihova nadležna tijela, neke pozitivne obveze koje se odnose na dužnosti tih tijela da osumnjičenika, odnosno okrivljenika, obavijeste o njegovim pravima koja proizlaze iz čl. 6. EKLJP-a.⁵⁰ Takve pozitivne obveze razvijene su vezano uz pravo osumnjičenika ili okrivljenika na besplatnu pravnu pomoć. Naime kada se radi o pravu na besplatnu pravnu pomoć, nadležna državna tijela moraju ostvarivanju tog prava od strane osumnjičenika ili okrivljenika pristupiti proaktivno (primjerice presude u slučajevima *Padalov* i *Talac Tunc*).⁵¹ Jako važna u ovom kontekstu jest presuda u slučaju *Panovits*, u kojoj je Sud za nadležna tijela ustanovio ne samo obvezu da osumnjičenika i okrivljenika obavijeste o njegovu pravu na branitelja i na

⁵⁰ Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 8–9; Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 23), str. 34.

⁵¹ Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 9; Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 23), str. 34.

besplatnu pravnu pomoć (ako su ta prava dostupna prema nacionalnom pravu) već je i istaknuo da nije dovoljno da se takva informacija daje samo pisano, a da nadležna tijela ne poduzmu sve razumne mjere kako bi se uvjerila da je osumnjičenik navedena prava razumio.⁵²

Kratki uvid u neka rješenja u nacionalnim pravnim sustavima drugih država pokazuje da, primjerice u Njemačkoj, osumnjičenik prije prvog ispitivanja mora biti obaviješten o sljedećim pravima: pravu na uskratu iskaza, pravu savjetovanja s odvjetnikom, pa i prije ispitivanja, pravu da može tražiti da se prikupе dokazi u njegovu korist, pravu da daje pisanu izjavu i da ga se informira o mogućnosti mirenja sa žrtvom kaznenog djela.⁵³ Ta obveza obavješćavanja o pravima vrijedi neovisno o tome tko provodi ispitivanje osumnjičenika u prethodnom postupku, odnosno neovisno radi li to sudac, državni odvjetnik ili policijski službenik.⁵⁴ Uhićenika se također mora odmah obavijestiti o njegovim pravima.⁵⁵

U pravnom sustavu Engleske i Walesa osoba, nakon što je uhićena, mora biti upozorena na svoje pravo na šutnju i posljedice korištenja toga prava (*caution*).⁵⁶ Nakon uhićenja osoba se u pravilu ne može ispitivati osim u policijskoj postaji.⁵⁷ Ako osumnjičenik nije uhićen, može biti ispitivan izvan policijske postaje, ali i u tom slučaju prije ispitivanja mora biti upozoren na pravo na šutnju u odnosu na kazneno djelo za koje se sumnjiči.⁵⁸ Osobe koje su na taj način upozorene na svoje pravo na šutnju moraju biti upozorene i na pravo na besplatnu pravnu pomoć i mora im biti predana kopija naputka u kojem se objašnjava na koji način mogu ostvariti to pravo.⁵⁹ Nakon što pritvorski nadzornik odobri zadržavanje osobe koja je uhićena i dovedena u policijsku postaju, osumnjičenik se mora obavijestiti, usmeno ili pisano, o svojem pravu da konzultira odvjetnika i o činjenici da je konzultacija s odvjetnikom za njega besplatna, o pravu da o svojem lišenju slobode obavijesti treću osobu i o pravu da se konzultira o policijskim pravilima postupanja, kao i da ta prava može ostvarivati u bilo kojem trenutku tijekom trajanja njegova zadržavanja.⁶⁰ Istovremeno mora mu biti predana pisana pouka koja navodi i opisuje način na koji

⁵² *Ibid.*

⁵³ Schumann, S.; Bruckmüller, K.; Soyer, R. (ur.), *Pre-trial Emergency Defence, Assessing Pre-trial Access to Legal Advice*, Intersentia, 2012, str. 87–88.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 88.

⁵⁵ *Ibid.*, str. 93–94.

⁵⁶ Blackstock, J. *et al*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 76. Valja imati na umu da u engleskom kaznenom postupku iz uhićenikove šutnje u kasnijem tijeku postupka mogu biti izvedene za njega negativne posljedice.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

može ostvariti pravnu pomoć, pravo na presliku zapisnika o oduzimanju slobode te pravo na šutnju i posljedice korištenja tog prava (*caution*).⁶¹ Smjernice upućuju na to da pouka mora sadržavati i informacije o sljedećim ovlaštenjima osumnjičenika: posjetu i kontaktu s izvanjskim svijetom, razumnim standardima fizičke udobnosti, odgovarajućoj prehrani, pristupu toaletu i kupaonici, odjeći, medicinskoj skrbi i fizičkoj aktivnosti, gdje je to praktično.⁶² Pored toga pouka također mora spomenuti: pravila koja se odnose na provođenje intervjua te okolnosti pod kojima je prikladno da odrasla osoba bude prisutna kako bi pomogla osobi lišenoj slobode.⁶³ Pored toga prilikom započinjanja ili nastavljanja prekinutog ispitivanja osumnjičenik mora biti upozoren na svoje pravo na šutnju i na posljedice korištenja tog prava te na pravo na besplatnu pravnu pomoć, kao i da ispitivanje može biti odgođeno kako bi mu se omogućilo korištenje tog prava.⁶⁴

1.1. Opća pouka o pravima

U odnosu na opću pouku o pravima, odnosno onu koja se daje svakom osumnjičeniku i okrivljeniku, a koja je regulirana u čl. 3., Direktiva države članice prije svega obvezuje da se informacije o pravima pruže žurno. Zahtjev žurnosti Direktiva vezuje uz mogućnost da osumnjičenik ili okrivljenik ta prava učinkovito ostvaruje. Države članice dužne su osumnjičenika i okrivljenika žurno informirati barem o sljedećim pravima: pravu na branitelja, pravu na besplatnu pravnu pomoć i uvjete pod kojima se ona može ostvariti, pravu da bude obaviješten o optužbi, u skladu s čl. 6. Direktive, pravu na tumačenje i prevođenje i pravu na šutnju. Ovdje je važno napomenuti da Direktiva ne uređuje opseg navedenih prava, već jedino obvezu država članica da osumnjičenike ili okrivljenike o tim pravima informiraju (iznimka je, naravno, pravo da bude obaviješten o optužbi, koje je posebno regulirano u čl. 6. Direktive). Opseg prava uređen je nacionalnim pravnim sustavima (pri tom valja imati na umu da su neka od tih prava već harmonizirana na razini EU-a – pravo na tumačenje i prevođenje, pravo na branitelja, a za neka je harmonizacijski postupak pokrenut – pravo na besplatnu pravnu pomoć i pravo na šutnju). Stoga u odnosu na opseg prava Direktiva navodi da će se osumnjičenik i okrivljenik o navedenim pravima informirati „kako se primjenjuju prema nacionalnom pravu“. Kao što je prethodno kazano, opća pouka o pravima može biti dana usmeno ili pisano. Bitno je da je dana na jednostavnom i razumljivom jeziku.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*, str. 76–77.

⁶³ *Ibid.*, str. 77.

⁶⁴ *Ibid.*

Pri tom valja osobito uzeti u obzir posebne potrebe ranjivih osumnjičenika i okrivljenika.

1.2. Posebna pouka o pravima osobama kojima je oduzeta sloboda

Posebna pouka o pravima osobama kojima je za potrebe kaznenog postupka oduzeta sloboda regulirana je u čl. 4. Direktive. Kao što je prethodno kazano, mora se raditi o pisanoj pouci o pravima. Ta se pouka ne odnosi samo na osobe prema kojima je primijenjena mjera uhićenja već i druge mjere zadržavanja za potrebe kaznenog postupka.⁶⁵ Tim osobama mora biti dana mogućnost da pisanu pouku o pravima pročitaju i da je zadrže u svojem posjedu za cijelo vrijeme trajanja oduzimanja slobode. Jednako kao i usmena pouka o pravima, i pisana mora biti sastavljena na jednostavnom i razumljivom jeziku.⁶⁶ Pisana pouka mora biti dana na jeziku koji osoba kojoj je oduzeta sloboda razumije. Iznimno, ako pisane pouke na tom jeziku nema, dovoljno je da se osumnjičenik ili uhićenik usmeno obavijesti o svojim pravima na jeziku koji razumije. U tom slučaju pisana pouka o pravima na jeziku koji razumije mora mu biti uručena bez nepotrebnog odgađanja.

Kao što je već prije kazano, osobe kojima je oduzeta sloboda obavještavaju se o širem, dodatnom krugu prava, u usporedbi sa svim drugim osumnjičenicima i okrivljenicima. Tako oni, osim o pravima o kojima mora biti obaviješten svaki osumnjičenik ili okrivljenik, moraju biti obaviješteni i o sljedećem: pravu na uvid u spis predmeta, pravu na obavještavanje konzularnih vlasti i jedne osobe, pravu na hitnu medicinsku pomoć i maksimalnom broju sati ili dana za vrijeme kojih im može biti oduzeta sloboda prije nego što budu izvedeni pred pravosudno tijelo. Pored toga pisana pouka o pravima mora sadržavati i osnovne informacije o mogućnosti da se, u skladu s nacionalnim pravom, pobija zakonitost uhićenja ili preispita zadržavanje ili podnese zahtjev za privremeno puštanje na slobodu. U odnosu na vrijeme kada ova pouka ima biti dana, Direktiva navodi samo da se to mora učiniti žurno.

⁶⁵ U ovom smislu indikativan je Recital 21 Direktive, koji navodi: „Upućivanje u ovoj direktivi na osumnjičenike i okrivljenike koji su uhićeni ili zadržani trebalo bi smatrati upućivanjem na svaku situaciju u kojoj su tijekom kaznenog postupka osumnjičenici ili okrivljenici lišeni slobode u smislu članka 5. stavka 1. točke (c) EKLJP-a, kako ga se tumači u praksi Europskog suda za ljudska prava.“

⁶⁶ U aneksu Direktive dan je i model takve pouke, koji za države članice nije obavezan, ali im može pomoći u sastavljanju odgovarajuće pouke za potrebe njihovih pravnih sustava.

2. Informiranje o optužbi

Pravo na obavijest o optužbi jedno je od minimalnih prava obrane iz čl. 6. st. 3. EKLJP-a. Naime čl. 6. st. 3. t. (a) EKLJP-a jamči svakome optuženom za kazneno djelo pravo da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega. Pored toga, pravo na obavijest o optužbi sadržano je i u čl. 5. st. 2. EKLJP-a, koji nalaže da svatko tko je uhićen mora u najkraćem roku biti obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima toga uhićenja i o svakoj optužbi protiv sebe.

U odnosu na praksu ESLJP-a razvijenu na temelju čl. 6. st. 3. t. (a) EKLJP-a upućuje se na nekoliko stvari: smisao tog prava, njegov sadržaj, obveze domaćih nadležnih tijela u ostvarivanju tog prava i način ostvarivanja prava. U odnosu na smisao toga prava ESLJP je kroz svoju dosadašnju judikaturu to pravo povezivao ili s pravom na pravični postupak zajamčenim čl. 6. st. 1. EKLJP-a⁶⁷ ili s pravom na dovoljno vrijeme i mogućnost za pripremu obrane iz čl. 6. st. 3. t. (b) EKLJP-a.⁶⁸ U odnosu na sadržaj prava ESLJP u slučaju *Penev* istaknuo je da pravo iz čl. 6. st. 3. t. (a) EKLJP-a zahtijeva da se osumnjičenika ili okrivljenika obavijesti ne samo o razlozima optužbe, odnosno o radnjama koje je navodno počinio i na kojima se optužba temelji, već i o prirodi optužbe, odnosno o pravnoj kvalifikaciji navedenih radnja.⁶⁹ Informacija o optužbi ne mora nužno sadržavati navođenje dokaza na kojima se optužba temelji.⁷⁰ U vezi s pravom na informaciju o optužbi iz čl. 6. st. 3. t. (a) iznimno su važna i stajališta ESLJP-a u odnosu na opseg obveze domaćih nadležnih tijela. Tako je ESLJP utvrdio da je obveza da se osumnjičenika ili okrivljenika obavijesti o optužbi u potpunosti u rukama državnog odvjetništva te da se ta obveza ne može ispuniti samo tako da se te informacije učine dostupnima, a da se na njihovo postojanje ne upozori obrana.⁷¹ Kada se radi o ranjivim okrivljenicima, domaća nadležna tijela dužna su poduzeti dodatne mjere kako bi se osobi omogućilo da bude obaviještena o prirodi i razlozima optužbe protiv sebe.⁷² U odnosu na način na koji će domaća nadležna tijela obavijestiti osumnjičenika i

⁶⁷ Guide on Article 6, Right to a Fair Trial (Criminal Limb), Council of Europe/European Court for Human Rights, 2014, str. 38: *Sejdovic v. Italy* [GC], 56581/00, 1 March 2006, § 90.

⁶⁸ *Ibid.*, str. 38: *Dallos v. Hungary*, 29082/95, 1 March 2001, § 47.

⁶⁹ Guide on Article 6, Right to a Fair Trial (Criminal Limb), str. 39.

⁷⁰ Guide on Article 6, Right to a Fair Trial (Criminal Limb), str. 39: *X. v. Belgium*, 7628/76, Decision of 9 May 1977 on the admissibility of the application.

⁷¹ Guide on Article 6, Right to a Fair Trial (Criminal Limb), str. 39: *Mattoccia v. Italy*, 23969/94, 25 July 2000, § 65).

⁷² Guide on Article 6, Right to a Fair Trial (Criminal Limb), str. 39. Tako u odnosu na osobe s duševnim smetnjama v. presudu ESLJP-a u slučaju *Vaudelle v. France*, 35683/97, 30 January 2001, § 65.

okrivljenika o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega u praksi ESLJP-a nisu razvijeni obvezujući standardi.⁷³

Posebna pitanja u judikaturi ESLJP-a vezana uz to pravo odnose se na tu-mačenje koncepta žurnosti (u najkraćem roku),⁷⁴ uređenje situacija u kojima tijekom postupka dolazi do izmjene optužbe,⁷⁵ kao i pravo osumnjičenika i okrivljenika da o optužbi bude obaviješten na jeziku koji razumije.⁷⁶

U odnosu na pravo zajamčeno čl. 5. st. 2. EKLJP-a da svatko tko je uhićen bude u najkraćem roku obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima uhiće-nja i o svakoj optužbi protiv sebe kroz judikaturu ESLJP-a razvijeni su različiti standardi koji se mogu grupirati u nekoliko skupina: oni koji se odnose na okolnosti pod kojima obveza davanja tih informacija nastaje za nadležna do-maća tijela, oni koji se odnose na sadržaj informacija koje moraju biti dane, oni koji se odnose na razinu do koje te obavijesti moraju biti shvatljive za onoga kome se daju i, konačno, oni koji se odnose na protek vremena koji se tolerira prije nego što takve informacija moraju biti dane.⁷⁷

U vezi s okolnostima pod kojima nastaje obveza davanja informacija važno je istaknuti da ta obveza ne nastaje samo kada se radi o uhićenju (na što upu-ćuje tekst EKLJP-a) već i kada se radi o svakom drugom oduzimanju slobode koje se može poduzeti u skladu s čl. 5. st. 1. EKLJP-a. Dakle, to vrijedi ne samo za, pored uhićenja, sve druge oblike oduzimanja slobode u kaznenom postupku već i druge legitimne osnove za oduzimanje slobode propisane u čl. 5. st. 1. EKLJP-a.⁷⁸

U odnosu na sadržaj informacija koje moraju biti dane ESLJP naglasio je da pozivanje samo na zakonsku osnovu koja nadležno tijelo ovlašćuje da osobi oduzme slobodu nije dovoljno, već takva informacija mora sadržavati nužne pravne i činjenične osnove za oduzimanje slobode, koje će onda osobi omogu-ćiti da učinkovito iskoristi svoje pravo na preispitivanje odluke pred sudom o zakonitosti uhićenja ili drugog oduzimanja slobode.⁷⁹

Informacije koje se daju moraju biti razumljive onome kome se daju, stoga se prilikom davanja tih informacija mora koristiti netehnički jezik.⁸⁰ Ako oso-

⁷³ Guide on Article 6, Right to a Fair Trial (Criminal Limb), str. 39: *Péllissier and Sassi v. France*, 25444/94, 25 March 1999, § 53).

⁷⁴ Guide on Article 6, Right to a Fair Trial (Criminal Limb), str. 40.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 39.

⁷⁶ *Ibid.*, str. 40.

⁷⁷ Macovei, M., *The Right to Liberty and Security of the Person, A guide to the implemen-tation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, 2002, str. 46.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*, str. 46.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 47.

ba kojoj se informacije daju ne razumije službeni jezik tijela, informacije joj se moraju dati na jeziku koji razumije.⁸¹

U odnosu na vrijeme koje može proteći od trenutka kada je osoba lišena slobode do trenutka kada je obaviještena o razlozima za to i osnovama optužbe, ocjenu o njegovoj opravdanosti ili neopravdanosti ESLJP donosi na temelju činjenica svakog pojedinog slučaja.⁸² U situacijama kada je nakon lišenja slobode slijedilo ispitivanje osobe kojoj je oduzeta sloboda, a tijekom ispitivanja razlozi za lišenje slobode i optužbe izneseni su dovoljno detaljno, ESLJP to nije smatrao protivnim pravu zajamčenom čl. 5. st. 2. ako je vrijeme između lišenja slobode i ispitivanja trajalo od 2 do 19 sati.⁸³

U odnosu na način na koji je pravo na obaviještenost o optužbi uređeno u nacionalnim pravnim sustavima ponovno ističemo primjere Njemačke te Engleske i Walesa. U njemačkom kaznenopravnom sustavu osumnjičenika se prije ispitivanja mora obavijestiti o kaznenom djelu za koje je optužen i o primjenjivim kaznenopravnim odredbama.⁸⁴ Kada se radi o ispitivanju od strane policije, osumnjičenika nije potrebno obavještavati o primjenjivim kaznenopravnim odredbama.⁸⁵ U trenutku uhićenja uhićeniku treba odmah predati presliku naloga za uhićenja. Ako uhićenik ne zna njemački jezik, dodatno mu je potrebno predati prijevod naloga za uhićenje na jeziku koji razumije. Ako s obzirom na okolnosti to nije moguće, usmeno mu se moraju izložiti razlozi njegovog uhićenja i optužba na jeziku koji razumije.⁸⁶

U kaznenopravnom sustavu Engleske i Walesa nakon uhićenja osobu koja je uhićena treba, čim je to s obzirom na okolnosti uhićenja moguće, obavijestiti da je uhićena.⁸⁷ Osim što se uhićenu osobu mora obavijestiti o činjenici da je uhićena, potrebno ju je prilikom uhićenja, ili čim je to moguće nakon uhićenja, obavijestiti i o razlogu uhićenja. Prema Pravilima postupanja C (*Code of practice C*), donesenima na temelju Zakona o policiji i dokazima u kaznenom postupku (*Police and Criminal Evidence Act, PACE*), ta obavijest mora sadržavati „dovoljno informacija koje će osumnjičeniku omogućiti da razumije da mu je oduzeta sloboda, kao i razloge za njegovo uhićenje, primjerice prirodu njegovog kaznenog djela te vrijeme i mjesto njegovog počinjenja. Osumnjičenika treba obavijestiti i o razlogu ili razlozima iz kojih se njegovo uhićenje smatra nužnim. Treba izbjegavati nejasne ili tehničke izraze.“⁸⁸ Te se informacije

⁸¹ *Ibid.*, str. 48.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Schumann, S. *et al.*, *op. cit.* (bilj 53), str. 87.

⁸⁵ *Ibid.*, str. 88.

⁸⁶ *Ibid.*, str. 93.

⁸⁷ Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 23), str. 117.

⁸⁸ *Ibid.*

moraju dati usmeno, ali se moraju zabilježiti i u zapisniku o zadržavanju, koji se mora otvoriti ako je i kada je osoba zadržana u policijskoj postaji.⁸⁹ Nakon što je osoba uhićena, ne postoji daljnja obveza policije da osumnjičenika informira o optužbi ili o dokazima prije policijskog ispitivanja.⁹⁰ Ipak, u praksi se događa da policijski službenik u pravilu osumnjičeniku predočava neke dokaze prije ispitivanja. Prilikom obuke o načinu provođenja intervjua policijski se službenici uče koje je dokaze dobro otkriti jer to može pridonijeti priznanju kaznenog djela.⁹¹ U engleskom kaznenom postupku okrivljenik se obavještava o optužbi nakon što je optužen. U tom slučaju mora im biti kazano da se optužuju i za koje se kazneno djelo optužuju, a mora im biti dana i pisana obavijest u kojoj se točno navodi kazneno djelo za koje se optužuju i ukratko se opisuje to kazneno djelo.⁹²

Kada pogledamo tekst Direktive, prije svega valja napomenuti da Direktiva za optužbu ne koristi u praksi ESLJP-a uobičajeni termin *charge*, već termin *accusation*. Pri tom jasno daje do znanja da između tih dvaju termina nema sadržajne razlike, odnosno da se termin *accusation* koristi u smislu u kojem ESLJP koristi termin *charge*.⁹³ U hrvatskom je pravnom stručnom jeziku uobičajeno da se taj koncept prevodi kao „optužba“, pri čemu postoji jasna razlika između „suštinskog“ pojma optužbe, kao sumnje usmjerene na određenu osobu kao vjerojatnog počinitelja kaznenog djela, i formalnog pojma optužnice, kao optužnog akta kojim se pokreće sudski dio kaznenog postupka.

U odnosu na pravo osumnjičenika i okrivljenika da bude obaviješten o optužbi koja postoji protiv njega Direktiva više ili manje detaljno regulira nekoliko pitanja. Prvo je pitanje onoga o čemu se osumnjičenik ili okrivljenik mora obavijestiti. Drugim riječima, o čemu su tijela kaznenog progona dužna informirati osumnjičenika ili okrivljenika ispunjavajući svoju obvezu da ga obavijeste o optužbi protiv njega. U čl. 6. st. 1. Direktiva samo navodi da se osumnjičenika ili okrivljenika mora obavijestiti o kaznenom djelu za čije je počinjenje osumnjičen ili okrivljen. Nadalje, navodi da informacije o kaznenom djelu moraju biti toliko detaljne koliko je nužno da bi se osigurala pravičnost postupka i učinkovito ostvarivanje prava obrane. Važnu pomoć u tumačenju te odredbe daje nam Preambula Direktive, u čijem se Recitalu 28 navodi da se informiranje o kaznenom djelu odnosi na „opis činjenica, uključujući, gdje je poznato, vrijeme i mjesto počinjenja kaznenog djela (...) i moguću pravnu kvalifikaciju“, koji se moraju dati „dovoljno detaljno, uzimajući u obzir stadij kaznenog postupka u kojem se takav opis daje, kako bi se očuvala pravičnost

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibid.*, str. 118.

⁹² *Ibid.*

⁹³ V. Recital 14.

postupka i omogućilo učinkovito ostvarivanje prava obrane“. Dakle jasno je da informiranje o optužbi znači obavještanje osumnjičenika i okrivljenika o činjeničnom opisu kaznenog djela i njegovoj pravnoj kvalifikaciji. To je i jedino logično ako pođemo od toga da je osnovna pretpostavka svake učinkovite obrane da se zna što se onome tko se brani stavlja na teret.

Drugo važno pitanje odnosi se na trenutak od kojeg se osoba obavještava o optužbi koja postoji protiv nje. Čl. 6. st. 1. Direktive nalaže samo da to mora biti učinjeno „žurno“ kako bi se osigurala pravičnost postupka i učinkovito ostvarivanje prava obrane. I u pogledu tog pitanja pomoć možemo pronaći u Preambuli Direktive, točnije njezinu Recitalu 28, koji navodi da se obavijest o kaznenom djelu (u opsegu u kojem je to objašnjeno u prethodnom paragrafu) za koje su osumnjičeni ili okrivljeni mora dati žurno, a najkasnije prije prvog službenog saslušanja od strane policije ili drugog nadležnog tijela. Dakle, jednako kao i kod obavještanja o pravima, i kod obavještanja o optužbi informacije moraju biti dane od najranije faze kaznenog postupka. Pored toga Direktiva sadrži i odredbu koja navodi da se detaljna informacija o optužbi, uključujući i prirodu i pravnu kvalifikaciju kaznenog djela, kao i prirodu sudjelovanja okrivljene osobe, mora dati najkasnije u fazi iznošenja optužbe pred sud (podizanja optužnice) (čl. 6. st. 3. Direktive).

Kada se radi o osobama kojima je za potrebe kaznenog postupka oduzeta sloboda, obavještanje o optužbi, pored obavijesti o kaznenom djelu za koje su osumnjičeni ili okrivljeni, uključuje i obavijest o razlozima za oduzimanje slobode (čl. 6. st. 2. Direktive).

Također, ako tijekom postupka dođe do izmjena u optužbi (u onome što se osumnjičeniku ili okrivljeniku stavlja na teret), države članice dužne su osumnjičenika žurno obavijestiti o promjenama ako je to nužno da bi se očuvala pravičnost postupka (čl. 6. st. 4. Direktive).⁹⁴

3. Uvid u spis predmeta

U praksi ESLJP-a razvijeni su različiti standardi vezano uz pravo osumnjičenika ili okrivljenika (ili njihovih branitelja) na uvid u spis predmeta ovisno o tome radi li se o „svakom“ osumnjičeniku ili okrivljeniku ili se radi o osumnjičeniku ili okrivljeniku kojem je oduzeta sloboda za potrebe kaznenog postupka.

U odnosu na svakog osumnjičenika ili okrivljenika pravo na uvid u spis predmeta ESLJP razmatra kao poseban element prava zajamčenog čl. 6. st.

⁹⁴ Potreba za obavještanjem osumnjičenika ili okrivljenika o izmijenjenoj optužbi nastaje onda ako se zbog tih promjena njegov položaj znatno mijenja (*substantially affected*). V. Recital 29 Direktive.

3. t. (b) EKLJP-a – pravo okrivljenika da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane. Naime kako bi osumnjičenik ili okrivljenik mogli pripremiti svoju obranu, nužno je da imaju mogućnost upoznati se s rezultatima istraživanja koja su poduzeta tijekom postupka.⁹⁵ Međutim pravo osumnjičenika da se upozna s rezultatima istraživanja (*right to disclosure*) nije apsolutno, već ESLJP dopušta da se osumnjičeniku ili okrivljeniku uskrati pravo uvida u određene materijale ako je to potrebno primjerice radi zaštite nacionalnih interesa ili radi zaštite ugroženog svjedoka.⁹⁶ Svako takvo ograničenje mora biti nužno potrebno i mora biti nadoknađeno u kasnijim fazama postupka.⁹⁷ U praksi ESLJP-a nije jasno određeno od kojeg trenutka osumnjičenik ili okrivljenik imaju pravo na uvid u spis predmeta.⁹⁸

U odnosu na osumnjičenika ili okrivljenika kojem je oduzeta sloboda pravo na uvid u spis predmeta u praksi ESLJP-a razrađeno je kroz odredbu čl. 5. st. 4. EKLJP-a, koji svakome tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem daje pravo „pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito“. U odnosu na to pravo ESLJP dao je neke upute u vezi s materijalima kojima osumnjičenik ili okrivljenik mora imati pristup, kao i u vezi sa stadijem postupka u kojem mu takav pristup mora biti omogućen. U odnosu na preispitivanje zakonitosti istražnog zatvora ESLJP našao je da osumnjičenik ili okrivljenik mora imati pravo pristupa svim dokumentima u istražnom spisu koji su nužni kako bi se učinkovito preispitala zakonitost odluke o oduzimanju slobode.⁹⁹ ESLJP dopušta da pristup određenim materijalima, kada postoji opasnost da bi osumnjičenikov ili okrivljenikov pristup tim materijalima mogao ugroziti interese istrage, može ostvariti samo branitelj okrivljenika.¹⁰⁰

U Njemačkoj primjerice pravo na uvid u spis predmeta različito je uređeno za okrivljenika i njegova branitelja, a opseg prava ovisi i o stadiju kaznenog postupka u kojem se pravo ostvaruje. Nakon što je završena istraga, pravo branitelja na uvid u spis predmeta neograničeno je.¹⁰¹ Tijekom istrage braniteljevo pravo na uvid u spis predmeta ovisi o tome nalazi li se okrivljenik u istražnom zatvoru ili ne. U pravilu, ako se okrivljenik ne nalazi u istražnom zatvoru, braniteljevo pravo na uvid u spis predmeta može se ograničiti ako je to potrebno kako bi se zaštitili interesi istrage. Međutim ako se okrivljenik nalazi u istražnom zatvoru, branitelju se ne može uskratiti uvid u onaj dio

⁹⁵ Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj 23), str. 34–35.

⁹⁶ *Ibid.*, str. 35.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*, str. 273.

spisa na kojem se temelji odluka o lišenju slobode okrivljenika – to se odnosi jednako na one dijelove spisa na kojima se temelji sumnja da je okrivljenik počinio kazneno djelo, kao i na one dijelove spisa na kojima se temelji postojanje razloga za određivanje istražnog zatvora.¹⁰² Pravo okrivljenika na uvid u spis predmeta uže je od prava njegova branitelja i različito je uređeno ovisno radi li se o okrivljeniku koji ima branitelja ili o okrivljeniku koji se u postupku zastupa sam.¹⁰³

U engleskom kaznenom postupku postoje složena pravila o pravu na uvid u spis predmeta. Ta pravila razlikuju korištene i nekorisćene materijale. Korišteni je materijal onaj koji optužba planira koristiti kao dokaze na raspravi. Nekorišteni materijal čine oni dokazi koji su tijekom istrage prikupljeni i zadržani, ali koje optužba ne planira koristiti kao dokaz na raspravi.¹⁰⁴ U odnosu na korištene materijale opseg prava obrane da izvrši uvid u njih ovisan je o vrsti kaznenog djela za koje se postupak vodi. Bez obzira na to koliko to pravo bilo široko, obrana ima pravo uvida u spis optužbe samo prije rasprave, ali ne i u nekoj ranijoj fazi postupka. Kada se radi o nekorisćenim materijalima, za optužbu postoji obveza da obrani razotkrije sve one dokaze za koje se može razumno pretpostaviti da mogu uzdrmati slučaj koji optužba ima protiv okrivljenika ili da mogu pomoći okrivljenikovu slučaju.¹⁰⁵

U Direktivi se pravo na uvid u spis predmeta regulira kao poseban segment prava na informiranje o optužbi. Prije svega valja napomenuti da za potrebe toga prava, a u kontekstu hrvatskog kaznenopravnog sustava, govoriti o „pravu na uvid u spis predmeta“ nije odgovarajuće. Naime u hrvatskom pravnom sustavu termin „spis predmeta“ ima značenje državnoodvjetničkog ili sudskog spisa predmeta. Međutim pravo iz Direktive ne odnosi se samo na uvid u takav „pravosudni spis predmeta“, već se odnosi na pravo uvida u određene materijale na kojima se optužba temelji, bez obzira na to koje je tijelo te materijale prikupilo i drži ih na okupu. Da je tome tako, proizlazi iz same Direktive, koja pravi razliku između spisa predmeta i „materijala predmeta“. Pojam „materijal predmeta“ odnosi se na „materijalne dokaze“, koji uključuju materijale kao što su isprave (*documents*) i, ondje gdje je to odgovarajuće, fotografije te audio- i videosnimke, neovisno o tome jesu li ti materijali sadržani u spisu predmeta ili ih nadležno tijelo drži na drugi prikladan način u skladu s domaćim pravom.¹⁰⁶ Dakle pojam „materijala predmeta“ odnosi se, u kontekstu hrvatskog pravnog sustava, i na one materijale koje, prije formiranja državnoodvjetničkog spisa, prikuplja i na okupu drži policija.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*, str. 273–274.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 118–119.

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 119.

¹⁰⁶ Usp. Recital 31 Direktive.

Direktiva posebno regulira pravo na uvid u materijale predmeta za uhićenike i druge osobe kojima je za potrebe kaznenog postupka oduzeta sloboda, a posebno za ostale osumnjičenike i okrivljenike.

U odnosu na uhićenike i druge osobe kojima je oduzeta sloboda, u bilo kojem stadiju kaznenog postupka, države članice imaju obvezu osigurati da tim osobama ili njihovim braniteljima budu dostupni svi dokumenti koji se odnose na taj slučaj, koji su u posjedu nadležnih tijela i koji su nužni kako bi se, u skladu s domaćim pravom, učinkovito preispitala zakonitost uhićenja ili drugo oduzimanje slobode.¹⁰⁷ Dakle ako domaće pravo predviđa mogućnost da se preispita zakonitost uhićenja ili drugog oduzimanja slobode, uhićeniku ili drugoj osobi kojoj je oduzeta sloboda ili njihovu branitelju mora biti omogućen pristup svim onim materijalima koji su nužni za učinkovito ostvarivanje prava na preispitivanje zakonitosti mjera kojima je sloboda oduzeta. Pravo na uvid u te materijale mora im biti omogućeno najkasnije prije nego što je nadležno pravosudno tijelo pozvano odlučiti o zakonitosti uhićenja ili drugog oduzimanja slobode te pravovremeno kako bi se omogućilo učinkovito ostvarivanje prava na pobijanje zakonitosti uhićenja ili drugog oduzimanja slobode.¹⁰⁸

U odnosu na druge osumnjičenike i okrivljenike (sve one kojima nije oduzeta sloboda za potrebe kaznenog postupka) Direktiva propisuje samo da su države članice dužne osigurati osumnjičenicima ili okrivljenicima ili njihovim braniteljima pristup svim „materijalnim dokazima“ koji su u posjedu nadležnih tijela bez obzira na to idu li na štetu ili u korist osumnjičenika ili okrivljenika kako bi se osigurala pravičnost postupka i pripremila obrana. U odnosu na vrijeme kada se to pravo može ostvariti Direktiva jako općenito propisuje da to mora biti moguće pravovremeno kako bi se omogućilo učinkovito ostvarivanje prava obrane, a najkasnije prilikom podnošenja optužnice sudu na razmatranje.¹⁰⁹

Posebnost prava na uvid u spis predmeta za sve druge osumnjičenike i okrivljenike (sve one kojima nije oduzeta sloboda za potrebe kaznenog postupka) jest i u tome što se njihovo pravo može ograničiti tako da im se uskrati pravo uvida u određene materijale. Pravo uvida u određene materijale može se uskratiti ako bi uvid u njih mogao dovesti u ozbiljnu prijetnju život ili temeljna prava druge osobe ili ako je takva uskrata nužna kako bi se očuvao važni javni interes, primjerice kada bi takav uvid mogao ugroziti istragu u tijeku ili ozbiljno naštetiti nacionalnoj sigurnosti države članice u kojoj je kazneni postupak pokrenut. Države članice moraju osigurati da odluku o uskrati prava na uvid u određene materijale donosi pravosudno tijelo ili da je barem podložna kontroli takva tijela. Prilikom donošenja odluke o uskrati prava na pristup određenim

¹⁰⁷ Čl. 7. st. 1. Direktive.

¹⁰⁸ Recital 30 Direktive.

¹⁰⁹ Ako u posjed nadležnih tijela dođu dodatni „materijalni dokazi“, pristup tim dokazima osigurava se pravovremeno kako bi se omogućilo njihovo razmatranje, v. čl. 7. st. 3. Direktive.

materijalima treba voditi računa da tom uskratom ne bude dovedeno u pitanje pravo na pravični postupak. Odluka mora biti donesena u skladu s domaćim pravom, što znači da unaprijed moraju biti propisane pretpostavke za donošenje takve odluke i postupak njezina donošenja (čl. 7. st. 4. Direktive).

Pravo na uvid u materijale predmeta mora biti besplatno (čl. 7. st. 5. Direktive). Međutim time se ne dovode u pitanje pravila domaćeg prava koja određuju da se plaća umnažanje dokumenata ili njihovo slanje osumnjičenicima ili okrivljenicima ili njihovim braniteljima (Recital 34 Direktive).

4. Transponiranje Direktive u hrvatski pravni sustav

Odredbe Direktive o pravu na obavještanje u kaznenom postupku transponirane su u hrvatski pravni sustav Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku iz studenog 2013. (ZIDZKP/13).¹¹⁰ Transponiranje je izvršeno: izmjenama i dopunama čl. 108.; unošenjem novog čl. 108.a; izmjenama i dopunama čl. 183.; izmjenama i dopunama čl. 184.; unošenjem novog čl. 184.a; izmjenama i dopunama čl. 208.

Transponiranje odredaba Direktive u hrvatski pravni sustav dovelo je do sljedećih bitnih promjena hrvatskog kaznenog postupka:

- uvedena je pisana pouka o pravima uhićenika (čl. 108. i 108.a)
- razrađene su odredbe koje se odnose na pravo na uvid u spis predmeta te je uvedena mogućnost ograničenja prava na uvid u spis predmeta za okrivljenika (čl. 183., 184. i 184.a)
- izričito je uređena obveza obavještanja za osumnjičenika koji je prisilno doveden u policijsku postaju (čl. 208. st. 5.).

4.1. Pisana pouka o pravima uhićenika

Postupajući u skladu s odredbama Direktive, ZIDZKP/13 uveo je pisano obavještanje uhićenika o razlozima uhićenja, kao i o njegovim pravima (pisana pouka o pravima uhićenika). Tako je u čl. 108. st. 1. ZKP-a (nakon ZIDZKP/13) propisano da se prilikom uhićenja uhićeniku mora odmah predati pisana pouka o pravima iz čl. 108.a st. 1. ZKP-a. Ta pisana pouka o pravima, u skladu s čl. 108.a st. 1. ZKP-a, sadrži obavijest o:

- razlozima uhićenja
- pravu da nije dužan iskazivati
- pravu na branitelja po vlastitom izboru ili na branitelja postavljenog s liste dežurnih odvjetnika

¹¹⁰ Nar. nov. 145/2013.

- pravu na tumačenje i prevođenje u skladu s odredbama ZKP-a
- pravu da se na njegov zahtjev o uhićenju izvrši obitelj ili druga osoba koju on odredi
- pravu stranog državljanina da na njegov zahtjev o uhićenju bude obaviješteno nadležno konzularno tijelo ili veleposlanstvo te da mu se s njima omogući kontakt
- pravu na uvid u spis predmeta u skladu s odredbama ZKP-a
- pravu na hitnu medicinsku pomoć
- tome da lišenje slobode od trenutka uhićenja do dovođenja suda istrage može trajati najdulje 48 sati, a za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do 1 godine najdulje 36 sati.

Obrazac pisane pouke o pravima sastavni je dio Pravilnika o prijemu i postupanju s uhićenikom i pritvorenikom te o evidenciji pritvorenika u pritvorskoj policijskoj jedinici.¹¹¹

Čl. 108.a st. 2. ZKP-a propisano je, opet u skladu s Direktivom, da uhićenik ima pravo zadržati pisanu pouku o pravima za vrijeme lišenja slobode. Također je čl. 108. st. 6. propisana obveza policije da nakon predaje pouke upita uhićenika je li pouku razumio te ga pouči o njegovim pravima ako je to potrebno.

ZKP uređuje i situacije u kojima uhićeniku iz različitih razloga u trenutku uhićenja nije bilo moguće predati pisanu pouku o pravima. Tako čl. 108. st. 1. propisuje da, ako se pisana pouka o pravima prilikom uhićenja nije mogla predati, policija uhićenika mora odmah na njemu razumljiv način upoznati s njegovim pravima, osim ako tu usmenu pouku nije sposoban shvatiti ili postoji opasnost za život ili tijelo. Kada pisana pouka nije predana uhićeniku prilikom uhićenja, mora mu se uručiti odmah po dolasku u službene prostorije policije (čl. 108. st. 2.). Zadržana je odredba prema kojoj, ako se uhićenje provodi na temelju dovedbenog naloga, nalog mora biti pročitao i uručen uhićeniku prilikom oduzimanja slobode, osim ako to s obzirom na okolnosti nije nikako moguće (čl. 108. st. 3.).

4.2. Uvid u spis predmeta

Pojam „spis predmeta“ u ZKP-u koristi se u smislu državnoodvjetničkog i sudskog spisa.¹¹² Dakle isprave, predmeti i drugi dokazi koje u najranijim fazama postupka prikuplja i na okupu drži policija ne predstavljaju, u smislu ZKP-a, spis predmeta. Važno je napomenuti da su odredbe važne za reguliranje prava na uvid u spis predmeta sadržane u Zakonu o državnom odvjetništvu

¹¹¹ Nar. nov. 88/2009, 78/14. Obrazac pisane pouke o pravima uhićeniku u taj je Pravilnik unesen Pravilnikom o izmjenama i dopunama tog Pravilnika iz lipnja 2014.

¹¹² Usp. čl. 202. st. 39. i čl. 183. st. 1. ZKP-a.

(ZODO). Same odredbe ZKP-a o pravu na uvid u spis predmeta nisu pretrpjele znatnije izmjene transponiranjem odredaba Direktive kroz ZIDZKP/13.¹¹³ Najvažnija promjena koja je nastupila transponiranjem odredaba Direktive jest uvođenje mogućnosti prema kojoj se okrivljeniku može privremeno uskratiti pravo na uvid u spis predmeta u cjelini ili pravo uvida u određene dijelove spisa. Ta je mogućnost uređena u novouvedenom čl. 184.a ZKP-a.

Tako se okrivljeniku može uskratiti pravo uvida u dio ili cijeli spis na najdulje 30 dana. Rok se računa od dana dostave rješenja o provođenju istrage. Okrivljeniku se pravo uvida u spis predmeta može na taj način privremeno uskratiti ako postoji opasnost da će se njegovim uvidom u dio ili cijeli spis ugroziti svrha istrage onemogućavanjem ili otežavanjem prikupljanja važnog dokaza ili ako bi se time ugrozio život, tijelo ili imovina velikih razmjera. Ako se ne vodi istraga, uskrata prava na uvid u dio ili cijeli spis može se odrediti samo zbog ugrožavanja života, tijela ili imovine velikih razmjera. Rok od 30 dana tada počinje teći od dana dostave obavijesti o provođenju prve dokazne radnje u okviru istraživanja kaznenog djela (čl. 184.a st. 1.).

O uskrati prava na uvid u spis predmeta odlučuje obrazloženim rješenjem državni odvjetnik. Okrivljenik ima pravo žalbe na to rješenje (iako nema pravo uvida u obrazloženje rješenja). O žalbi okrivljenika odlučuje sudac istrage rješenjem, pri čemu odluka mora biti obrazložena, ali obrazloženje se ne dostavlja okrivljeniku (čl. 184.a st. 2.).

Posebne odredbe vrijede za uskratu prava na uvid u spis predmeta kod posebno teških oblika kaznenih djela iz kataloga sadržanog u čl. 334. t. 1. i 2. ZKP-a. Ako bi se u postupcima zbog posebno teških oblika tih kaznenih djela otkrivanjem dokaza mogla nanijeti šteta istrazi u istom ili drugom postupku koji se vodi protiv istog ili drugih okrivljenika ili bi se ugrozio život drugih osoba, na zahtjev državnog odvjetnika sudac istrage može rješenjem uskratiti uvid u pojedine dijelove spisa koji sadrže podatke o tim dokazima. Takva uskrata prava na uvid u neke dokaze može trajati najdulje do kraja istrage (čl. 184.a st. 3.).

Ako se okrivljenik nalazi u istražnom zatvoru, ne može mu se uskratiti pravo uvida u one dijelove spisa koji su od važnosti za ocjenu o postojanju osnovane sumnje da je počinio kazneno djelo i za ocjenu o postojanju istražnozatvorskih razloga (čl. 184.a st. 4.).

¹¹³ Usp. sadašnje čl. 183. i 184. ZKP-a s tekstom tih članaka iz ZKP-a prije ZIDZKP/13.

4.3. Obavještavanje prisilno dovedenih osumnjičenika

Hrvatsko kazneno procesno pravo u posebnu kategoriju izdvaja osumnjičenike koji nisu uhićeni, već su prisilno dovedeni u policijsku postaju. Naime u hrvatskom pravnom sustavu postoji dosta dvojbena mogućnost da policija osumnjičenike prisilno dovodi u policijsku postaju, a da se takvo prisilno dovođenje ne smatra uhićenjem. Tako se prema čl. 208. st. 4. ZKP-a može prisilno dovesti osumnjičenik koji se nije odazvao pozivu policije radi prikupljanja obavijesti, ali samo ako je u pozivu bio upozoren na tu mogućnost ili iz okolnosti očito proizlazi da odbija primitak poziva.¹¹⁴ Takva prisilno dovedenoga osumnjičenika policija mora poučiti o:

- razlozima pozivanja i osnovama sumnje protiv njega
- o pravu na tumačenje i prevođenje u skladu sa ZKP-om
- o pravu da nije dužan iskazivati niti odgovarati na pitanja
- da po završetku prikupljanja obavijesti ili po isteku šest sati od trenutka dolaska u policijske prostorije iste može odmah napustiti (čl. 208. st. 5.).

ZKP ne propisuje da navedena pouka mora biti dana u pisanom obliku. Također, ZKP ne sadrži odredbe o tome da druge kategorije osumnjičenika (one koji nisu uhićeni niti prisilno dovedeni) prije obavljanja obavijesnog razgovora od strane policije treba obavijestiti o bilo čemu, što znači da se te kategorije osumnjičenika ispituje bez uobičajenih garancija zaštite temeljnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku.

V. DIREKTIVA 2013/48/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA OD 22. LISTOPADA 2013. O PRAVU NA PRISTUP ODVJETNIKU U KAZNENOM POSTUPKU I U POSTUPKU NA TEMELJU EUROPSKOG UHIDBENOG NALOGA TE O PRAVU NA OBAVJEŠĆIVANJE TREĆE STRANE U SLUČAJU ODUZIMANJA SLOBODE I NA KOMUNIKACIJU S TREĆIM OSOBAMA I KONZULARNIM TIJELIMA

Direktiva o pravu na branitelja posljednja je u nizu tri direktive usmjerene jačanju procesne pozicije osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku, no za razliku od Direktive o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima te Direktive o pravu na informaciju u kaznenom postupku, još

¹¹⁴ Još je dvojbena odredba čl. 208. st. 6., koja policiji omogućava da prisilno dovodi ne osumnjičenike, već osobe koje su zatečene na mjestu počinjenja nekih kaznenih djela i za koje postoji vjerojatnost da imaju saznanja o okolnostima počinjenja djela i počinitelju. Međutim na tu se kategoriju prisilno dovedenih osoba ne odnose odredbe ZKP-a o pravu na informaciju u kaznenom postupku.

nije implementirana u hrvatski pravni poredak, a rok za implementaciju je 27. studenoga 2016. godine. Za potrebe ovog istraživanja uzeta su u obzir neka rješenja iz Nacrta prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku iz lipnja 2016. godine¹¹⁵ (Nacrt prijedloga novele ZKP-a).

1. Predmet Direktive

Direktiva utvrđuje minimalne standarde prava osumnjičenika i okrivljenika u tri segmenta prava obrane: 1) pravu na odvjetnika, odnosno branitelja, 2) pravu na obavješćivanje treće strane o oduzimanju slobode te 3) pravu na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima tijekom trajanja oduzimanja slobode. Pravo na branitelja, zbog svoje višedimenzionalnosti i kompleksnosti, pred hrvatskog zakonodavca postavlja najveće izazove implementacije. No valja naglasiti da Direktiva ne uređuje sve segmente prava na branitelja. Primjerice pravo na besplatnu pravnu pomoć, odnosno pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava, predmet je regulacije jedne od Direktiva koja je u fazi izrade. Osim toga na državama je da osiguraju učinkovito ostvarivanje tog prava i u slučajevima kada okrivljenik nema odabranog branitelja, nego mu se postavlja branitelj po službenoj dužnosti. Na državama je da same urede način ostvarivanja tog prava. No ono što Direktiva nalaže jest da osumnjičenicima i optuženicima u smislu Direktive „imaju učinkovit pravni lijek u okviru nacionalnog prava u slučaju kršenja njihovih prava iz ove Direktive“ (čl. 12. st. 2. Direktive). To znači da nije dovoljno da zakonodavac proklamira prava zajamčena Direktivom, nego da osigura mehanizme njihova provođenja, nadzora nad njihovim poštivanjem, kao i posljedice (sankcije) za slučajeve njihova kršenja.

2. Pravo na pristup odvjetniku (pravo na branitelja)

2.1. Sadržaj prava na pristup odvjetniku

Direktiva državama članicama nalaže da osiguravaju osumnjičenicima i optuženicima pravo na pristup odvjetniku, i to na način koji će omogućiti učinkovito ostvarivanje tog prava. Mogućnost učinkovitog ostvarivanja prava jedan je od izraza konvencijskog standarda, prema kojima prava obrane ne smiju biti teorijska i iluzorna, nego praktična i djelotvorna.¹¹⁶ Drugim riječima,

¹¹⁵ Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, lipanj 2016.

¹¹⁶ Vidjeti primjerice odluku ECHR, *Imbrioscia v. Switzerland*, 13972/88, 24 November

nije dovoljno da nacionalna zakonodavstva propišu pravo na pristup odvjetniku, nego da osiguraju učinkovito ostvarivanje tog prava, odnosno učinkovite mehanizme nadzora nad poštovanjem tog prava, kao i posljedice u slučaju kršenja zajamčenih prava. Te posljedice mogu biti procesne, ali i izvanprocesne sankcije.

Pravo na pristup odvjetniku obuhvaća (čl. 3. st. 3. Direktive): 1) pravo na privatni sastanak i komunikaciju s odvjetnikom, uključujući i sastanak i komunikaciju prije prvog ispitivanja; 2) pravo na prisutnost odvjetnika pri ispitivanju i njegovo aktivno sudjelovanje u ispitivanju te 3) pravo da odvjetnik prisustvuje dokaznim radnjama u kojima prema nacionalnom pravu osumnjičenik, odnosno optuženik, mora ili može, odnosno smije, prisustvovati, a u svakom slučaju pri poduzimanju prepoznavanja, suočenja i rekonstrukcije zločina.

2.2. Trenutak ostvarenja prava

Direktiva određuje da osumnjičenici i optuženici imaju pravo na pristup odvjetniku „bez nepotrebnog odgađanja“ u četiri situacije (čl. 3. st. 2. Direktive): 1) prije nego što su ispitani od strane policije ili drugog tijela zaduženog za provedbu zakona ili pravosudnog tijela; 2) pri izvršenju dokazne radnje prepoznavanja, suočenja i rekonstrukcije u kojima osumnjičenik, odnosno okrivljenik, sudjeluje; 3) bez nepotrebnog odlaganja nakon oduzimanja slobode te 4) u slučaju poziva pred sud koji je nadležan za kazneni postupak, pravovremeno prije nego što se pojave pred tim sudom. Valja naglasiti da osumnjičenik, odnosno okrivljenik, pravo na branitelja ostvaruje u trenutku kada je u odnosu na njega poduzeta bilo koja od navedenih radnja ili mjera. Po kojoj će od tih osnov osumnjičenik ostvariti pravo na branitelja, ovisi o tome koja je od radnja, odnosno mjera, bila prva poduzeta. Po prirodi stvari najčešće će to biti situacije u kojima osumnjičenika ispituje policija ili situacije u kojima je osumnjičenik uhićen. U praksi nakon uhićenja slijedi ispitivanje osumnjičenika, najprije od strane policije, u obliku obavijesnih razgovora, a potom od strane državnog odvjetnika ili istražitelja. Važno je naglasiti da su ispitivanje osumnjičenika i lišenje slobode prema Direktivi dvije različite osnove za ostvarivanje prava na branitelja.

1993, § 38, ECHR GC, *Salduz v. Turkey*, 36391/02, 27 November 2008, § 55.

2.3. Pravo na branitelja tijekom policijskog ispitivanja

2.3.1. Konvencijsko pravo

Pravo na branitelja u policijskoj postaji, tijekom policijskog ispitivanja, relativno se kasno u praksi ESLJP-a afirmiralo kao sastavni dio prava iz čl. 6. st. 3. t. c) EKLJP-a. Presuda Velikog vijeća u predmetu *Salduz* protiv Turske iz 2008. godine predstavljala je prijelomni trenutak u razvoju tog konvencijskog prava izrijekom rekavši da se članak 6. primjenjuje i na prethodni postupak te da okrivljeniku mora biti zajamčeno pravo na branitelja pri inicijalnom policijskom ispitivanju, i to već od trenutka uhićenja.¹¹⁷ Ipak, gledano iz perspektive zahtjeva koje nalaže Direktiva o pravu na branitelja, ESLJP to je pravo ograničio na slučajeve u kojima je policija ispitivala uhićenike,¹¹⁸ dok su drugačije ocjenjivane situacije u kojima osumnjičenik nije bio lišen slobode.¹¹⁹ Tako je i u presudi *Dvorski protiv Hrvatske* ESLJP, ocjenjujući je li došlo do povrede prava na branitelja, kao relevantne istaknuo tri čimbenika, od kojih je jedan sadržavao pitanje je li osumnjičenik bio lišen slobode ili nije.¹²⁰

Što se tiče posljednjeg kriterija, premda se on redovito primjenjuje u praksi ESLJP-a, ne treba ga promatrati izolirano od ostalih kriterija, i u smislu da se pravo na branitelja podrazumijeva samo u situacijama kada osumnjičenik dade iskaz koji se potom koristi za njegovu osudu. U presudi *Dayanan protiv Turske* ESLJP utvrdio je povredu čl. 6. EKLJP-a jer osumnjičeniku nije osigurano pravo na branitelja tijekom policijskog ispitivanja premda se branio šutnjom i nije dao nikakav dokaz policiji.¹²¹ ESLJP u obrazloženju presude, uz pravo na branitelja, pozvao se i na načelo jednakosti oružja.¹²² Dakle doktrina *Salduz* primjenjuje se i u situacijama kada se osumnjičenik brani šutnjom pa se rezultati ispitivanja ne koriste kao dokaz u kaznenom postupku.¹²³

¹¹⁷ ECHR GC, *Salduz v. Turkey*, 36391/02, 27 November 2008, § 50.

¹¹⁸ ECHR GC, *Salduz v. Turkey*, § 60.

¹¹⁹ Vidjeti Valković, L.; Burić, Z., Primjena izabranih elemenata prava na formalnu obranu iz prakse Europskog suda za ljudska prava u hrvatskom kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2(2011), str. 528.

¹²⁰ ESLJP istaknuo je sljedeće kriterije: 1) je li okrivljenik u postupku imao mogućnost osporavati autentičnost dokaza i usprotiviti se njegovoj uporabi, 2) je li okrivljenik bio lišen slobode i 3) je li iskaz bio važan za utemeljenje presude, odnosno snagu ostalih dokaza. ECHR GC *Dvorski v. Croatia*, 25703/11, 20 October 2015, § 82.

¹²¹ ECHR, *Dayanan v. Turkey*, 7377/03, 13 October 2009, § 32.

¹²² Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 23), str. 40 i 58.

¹²³ Tako i u presudi ECHR *Huseyn and others v. Azerbaijan*, 35485/05, 45553/05, 35680/05 and 36085/05, 26 July 2011, § 171. Vidjeti Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 38), str. 14.

Primjenjujući doktrinu *Salduz*, ESLJP osudio je Republiku Hrvatsku u predmetima *Mađer* i *Šebalj*. U presudi *Mađer* utvrđena je povreda čl. 6. st. 3. t. c) u vezi s čl. 6. st. 1. EKLJP-a u odnosu na okrivljenikovo pravo na branitelja,¹²⁴ ali i povreda čl. 3. EKLJP-a u obliku nečovječnog postupanja tijekom zadržavanja u policijskoj postaji.¹²⁵ Sud je najprije utvrdio da podnositelj zahtjeva tijekom neformalnog ispitivanja od strane policije nije imao branitelja te da je policija podnositelja zahtjeva ispitala i da je on dao priznanje bez savjetovanja s odvjetnikom i bez njegove prisutnosti, a osuđujuća se presuda u znatnoj mjeri zasnivala upravo na priznanju danom policiji.¹²⁶

Ubrzo nakon presude u predmetu *Mađer* ESLJP Hrvatsku je osudio zbog povrede prava iz čl. 6. st. 3. točke c) zajedno s čl. 6. st. 1. EKLJP-a i u predmetu *Šebalj protiv Hrvatske*. U tom je predmetu podnositelj zahtjeva kao uhićenik u policijskoj postaji bio ispitan bez branitelja premda se tog prava nije odrekao, naprotiv, od početnih je faza postupka prigovarao zbog nedostatka pravne pomoći tijekom svojeg prvog ispitivanja od strane policije.¹²⁷ Međutim ESLJP utvrdio je i povredu čl. 6. st. 1. EKLJP-a jer se osuđujuća presuda u znatnom dijelu temeljila na okrivljenikovu iskazu danom policiji bez prisutnosti branitelja.¹²⁸

Iako se obje presude odnose na stari Zakon o kaznenom postupku iz 1997., upozorile su na dva problema koji su aktualni i danas: 1) problem (ne)funkcioniranja mehanizma liste dežurnih odvjetnika,¹²⁹ 2) problem ostvarivanja prava na branitelja kako od trenutka uhićenja, tako i tijekom policijskog ispitivanja.

Premda su se nakon presude *Salduz protiv Turske* pojavile kritike da će pravo na branitelja u tako ranim fazama postupka narušiti učinkovitost borbe protiv kriminala, judikatura koja je uslijedila (tzv. *Post-Salduz praksa* ESLJP-a) nedvojbeno je potvrdila pravo na branitelja ne samo prije policijskog ispitivanja nego i tijekom njega.¹³⁰ Štoviše, u stranoj literaturi upravo se presude *Mađer* i *Šebalj* ističu kao primjeri presuda u kojima je ESLJP otklonio sve dvojbe nalaže li doktrina *Salduz* da se osumnjičeniku ostvari pravo na branitelja ne samo prije nego i tijekom ispitivanja od strane policije.¹³¹ Pristup odvjetniku u tako ranoj fazi postupka važan je da bi se osiguralo ne samo po-

¹²⁴ ECHR, *Mađer v. Croatia*, 56185/07, 21 June 2011, § 158.

¹²⁵ ECHR, *Mađer v. Croatia*, § 107–108.

¹²⁶ ECHR, *Mađer v. Croatia*, 56185/07, 21 June 2011, § 151–153. Opširnije vidjeti Krapac, D.; Đurđević, Z.; Ivičević Karas, E.; Bonačić, M.; Burić, Z., *Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske u kaznenim predmetima*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013, str. 135–142.

¹²⁷ ECHR, *Šebalj v. Croatia*, 4429/09, 28 June 2011, § 254 i 256.

¹²⁸ ECHR, *Šebalj v. Croatia*, 4429/09, 28 June 2011, § 263. Opširnije vidjeti Krapac, D. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 126), str. 146–150.

¹²⁹ Valković, L.; Burić, Z., *op. cit.* (bilj. 119), str. 538–540.

¹³⁰ Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 1–2.

¹³¹ *Ibid.*, str. 15.

štivanje osumnjičeničkova privilegija protiv samooptuživanja nego i zaštita od mogućeg zlostavljanja.¹³²

2.3.2. Poredbeno pravo

Na početku poredbenopravnog prikaza valja naglasiti da odredbe o ispitivanju osumnjičenika od strane policije valja promatrati u kontekstu modela (prethodnog) postupka, posebice uloge i procesnog položaja policije u pojedinom pravnom sustavu. No za potrebe ovog istraživanja analiziraju se nacionalna prava s obzirom na to u kojem trenutku osumnjičenik ostvaruje pravo na branitelja, odnosno mogu li se s osumnjičenikom voditi obavijesni razgovori bez prethodne pouke o pravu na branitelja. Naime pitanje obavijesnih razgovora s osumnjičenikom nameće se kao najizazovnije s obzirom na to da se u Hrvatskoj od zakonodavne novele iz 1967. ispitivanje osumnjičenika obavlja na dva kolosijeka: s jedne strane kao striktno regulirana dokazna radnja, a s druge strane kao potpuno neuređena izvidna radnja.¹³³

U njemačkom pravu tijekom prethodnog postupka osumnjičenika može ispitati sud, državni odvjetnik ili policija (§ 163a Abs 4 StPO). Obavijesni razgovori (*informatorische Befragungen* ili *formlosen Vorgesprächen*) mogu se voditi samo s građanima, ali ne i s osumnjičenicima.¹³⁴ Policija osumnjičenika može ispitati isključivo formalno.¹³⁵ Ipak, u odnosu na ispitivanje od strane suda ili državnog odvjetnika razlika je u mogućnosti ostvarivanja prava na branitelja. Tako kada osumnjičenika ispituje državni odvjetnik ili sudac, osumnjičenik ima pravo na branitelja, no kada ga ispituje policija, osumnjičenik može konzultirati branitelja prije ispitivanja, ali nema pravo na branitelja tijekom ispitivanja, što se u njemačkoj literaturi ocjenjuje problematičnim.¹³⁶ Ipak, osumnjičenik pri ispitivanju od strane policije ima pravo uskratiti iskaz¹³⁷ i može ispitivanje uvjetovati prisutnošću branitelja.¹³⁸

U francuskom kaznenom postupku, za koji se dugo smatralo da je „najinkvizitorniji“ u Europi, tijekom preliminarne istrage, odnosno izvida (*enquête*), koju provodi policija osumnjičenički tradicionalno nisu imali pravo na branite-

¹³² ECHR GC, *Salduz v. Turkey*, § 54.

¹³³ Vidjeti Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 15), str. 368–371.

¹³⁴ Eisenberg, U., *Beweisrecht der StPO*, Verlag C. H. Beck, München, 2013, str. 182.

¹³⁵ Schumann, S., Germany, u: Schumann, S.; Bruckmüller, K.; Soyer, R. (eds.), *Pre-trial Emergency Defence*, Intersentia, 2012, str. 388.

¹³⁶ Plekksepp, A., *op. cit.* (bilj 16), str. 372.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ Weigend, T., Germany, in: Ligeti, K. (ed.), *Toward a prosecutor for the European Union*, Volume 1, Hart Publishing, 2013, str. 271.

lja.¹³⁹ Zakonodavnim reformama iz 1993. i 2000. godine njihova procesna pozicija unaprijeđena je na način da je osumnjičeniku koji je pod mjerom prisilnog policijskog zadržavanja (*garde á vue*) osigurano pravo na 30 minuta razgovora s odvjetnikom prije prvog ispitivanja. Međutim branitelj nije imao pravo biti prisutan tijekom ispitivanja jer njegova uloga nije bila obrana osumnjičenika, nego nadzor nad zakonitošću postupanja.¹⁴⁰ Upravo judikatura ESLJP-a nakon presude *Salduz*, a posebice presuda *Brusco protiv Francuske*,¹⁴¹ dovela je do znatnije reforme tradicionalnog režima policijskog zadržavanja. Pri tome je francusko Ustavno vijeće u reformi preduhitriло zakonodavca ustvrdivši da osumnjičenik pod režimom policijskog zadržavanja i tijekom ispitivanja ima pravo na branitelja i istaknuvši da se tom prilikom producira mnoštvo dokaza na koje će se poslije izravno oslanjati sud.¹⁴² Tako osumnjičenik tijekom prvog ispitivanja ima pravo na branitelja, pravo na uskratno iskaza, kao i pravo na audio- i videosnimanje ispitivanja.¹⁴³

I u austrijskom pravu, kao i u njemačkom, policija obavijesne razgovore može obavljati samo s građanima, ali ne i s osumnjičenikom.¹⁴⁴ Građanin s kojim policija može obavljati obavijesni razgovor postaje osumnjičenik u trenutku „kada se utvrde objektivne činjenice, koje bi bile očite objektivnom promatraču i koje na osobu koja se ispituje stavljaju konkretnu sumnju da je moguće bila umiješana u počinjenje kaznenog djela“.¹⁴⁵ Drugim riječima, čim u odnosu na određenu osobu postoji konkretna sumnja, osoba se ispituje prema pravilima o ispitivanju okrivljenika jer obavijesni razgovori ne smiju poslužiti tome da se izbjegnju pravila o ispitivanju okrivljenika,¹⁴⁶ koja okrivljeniku jamče temeljna prava, uključujući i pravo na branitelja. Okrivljenik ima pravo razgovarati s braniteljem prije ispitivanja, kojemu branitelj može prisustvovati, no pitanja smije postavljati tek na kraju ispitivanja. Nije dopušteno savjetovanje oko odgovora na pojedina pitanja.¹⁴⁷

¹³⁹ Décarpes, P., France, u: Cape, E.; Namoradze, Z.; Smith, R.; Spronken, T., *Effective Criminal Defence in Europe*, Intersentia, 2010, str. 222.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 223.

¹⁴¹ ECHR *Brusco v. France*, 1466/07, 14 October 2010.

¹⁴² Décision 2010-14/22 QPC, 30. 7. 2010., cit. prema Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 84.

¹⁴³ Tricot, J., France, in: Ligeti, K. (ed.), *Toward a prosecutor for the European Union*, Volume 1, Hart Publishing, 2013, str. 233.

¹⁴⁴ Bruckmüller, K., u: Schumann, S.; Bruckmüller, K.; Soyer, R. (eds.), *Pre-trial Emergency Defence*, Intersentia, 2012, str. 39.

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 40.

¹⁴⁶ Kert, R.; Lehner, A., Austria, in: Ligeti, K. (ed.), *Toward a prosecutor for the European Union* Volume 1, Hart Publishing, 2013, str. 20.

¹⁴⁷ *Ibid.*, str. 21.

U talijanskom pravu osoba se mora tretirati kao osumnjičenik, kojem pripadaju sva prava obrane, uključujući i pravo na branitelja, od trenutka kada su se pojavili elementi kaznenog djela – *criminis indicia*.¹⁴⁸ Policija može ispitivati osumnjičenika, odnosno okrivljenika, samo uz obvezatnu nazočnost branitelja, no nikada ako je okrivljenik uhićen ili pritvoren.¹⁴⁹

U engleskom pravu okrivljenik prije ispitivanja ima pravo konzultirati se s braniteljem, o čemu prima usmenu pouku, s time da u određenim situacijama to pravo može biti ograničeno.¹⁵⁰ Osoba koja je uhićena i zadržana u policijskoj postaji ili u drugom prostoru može zahtijevati povjerljivu konzultaciju s odvjetnikom i o tom pravu mora biti poučena. S druge strane, osoba koju policija ispituje, a nije uhićenik, nego tzv. „volonter“ (*volunteer*), bila ona osumnjičenik ili ne, također ima pravo na pravni savjet, iako to nije izriječno propisano,¹⁵¹ no ne mora primiti pouku o tom pravu. No i tu osobu policija mora upozoriti da je žele ispitati o kaznenom djelu te da imaju razloga za sumnju.¹⁵² Pravo na branitelja u pravilu se ostvaruje odmah, no propisane su i brojne iznimke, odnosno ograničenja.¹⁵³ Tako je dopuštena odgoda (*delay*) do najviše 36 sati, ako je odobri viši policijski službenik, zbog specifičnih razloga – osnove za sumnju da će ometati prikupljanje dokaza ili obavijestiti osobe za kojima policija još traga kako bi ih uhitila.¹⁵⁴

Zaključno, iz poredbenopravne perspektive pravo na branitelja u najranijim fazama kaznenog postupka, pa tako i tijekom policijskog ispitivanja, valja sagledavati u kontekstu osnovnih obilježja određenog nacionalnog pravnog sustava, prvenstveno modela prethodnog postupka te procesnog položaja i uloge policije. No gledajući iz perspektive judikature ESLJP-a, moguće je izvesti jedinstveni zaključak u odnosu na sve pravne poretke: važno je da u nacionalnim pravnim porecima i osobe koje možda nisu formalno, nego *de facto* osumnjičene imaju određena prava, prije svega pravo da budu upoznate s razlozima sumnje, a u nekim porecima i pravo na branitelja.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Caianiello, M., Italy, u: Cape, E.; Namoradze, Z.; Smith, R.; Spronken, T. *Effective Criminal Defence in Europe*, Intersentia, 2010, str. 395.

¹⁴⁹ Illuminati, G.; Caianiello, M., The Investigative stage of the criminal process in Italy, u: Cape, E.; Hodgson, J.; Prakken, T.; Spronken, T. (eds.), *Suspects in Europe. Procedural Rights at the Investigative Stage of the Criminal Process in the European Union*, Intersentia, 2007, str. 135.

¹⁵⁰ Plekksepp, A., *op. cit.* (bilj. 16), str. 373.

¹⁵¹ *Ibid.*, str. 374.

¹⁵² Cape, E., England and Wales, u: Cape, E.; Namoradze, Z.; Smith, R.; Spronken, T., *Effective Criminal Defence in Europe*, Intersentia, 2010, str. 123.

¹⁵³ Plekksepp, A., *op. cit.* (bilj. 16), str. 374.

¹⁵⁴ Cape, E., *op. cit.* (bilj. 152), 123.

¹⁵⁵ Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 23), str. 605.

Moguće je zaključiti i to da se obavijesni razgovori vode samo s građanima, a ne i s osumnjičenicima. Svrha obavijesnih razgovora jest da se utvrdi radi li se o činjenicama koje zahtijevaju intervenciju tijela kaznenog postupka,¹⁵⁶ a ne da se od osumnjičenika u materijalnom smislu prikupe podaci i dokazi, makar samo u spoznajnom smislu, koji bi se poslije tijekom postupka mogli koristiti za njegovu osudu.¹⁵⁷

2.3.3. Hrvatsko pravo

U hrvatskom kaznenom postupku dokaznu radnju ispitivanja okrivljenika poduzima državni odvjetnik te, po njegovu nalogu, istražitelj. I dok Zakon o kaznenom postupku vrlo detaljno propisuje formu poduzimanja dokazne radnje ispitivanja okrivljenika (čl. 272.–282. ZKP-a), kao i vrlo stroge procesne sankcije u slučajevima kršenja procesne forme (čl. 281. ZKP-a), ispitivanje osumnjičenika od strane policije uopće nije regulirano. Riječ je o posljedici shvaćanja zauzetog pri donošenju zakonodavne novele još 1967. godine da policijski izvidi nisu sastavni dio kaznenog postupka, nego mu prethode. Međutim poimanje policijskih izvida kao djelatnosti policije koja je izvan kaznenog postupka nije kompatibilno sa shvaćanjem pojmova optužbe i osumnjičenika u materijalnom smislu (vidjeti *supra*). Pukim deklariranjem tog dijela kaznenog postupka „nekaznenim“ postupkom nije otklonjen zahtjev za njegovim uređenjem, prvenstveno kroz garancije temeljnih prava osumnjičenika. Uloga policije u kaznenom postupku vrlo je važna kad se zna da su upravo obavijesni razgovori među temeljnim izvidnim radnjama kojima policija dolazi do saznanja korisnih za daljnje kazneno procesuiranje, a na temelju sadržaja obavijesnih razgovora dolazi i do dokaza koji će se moći koristiti u kaznenom postupku.

Iako su još šezdesetih godina prošlog stoljeća, a i kasnije, vodeći teoretičari kaznenog procesnog prava kritički sagledavali uvođenje dvostrukog kolosijeka ispitivanja osumnjičenika,¹⁵⁸ rješenje uvedeno 1967. godine zadržano je i danas, a zakonodavna novela iz studenog 2013. godine nije riješila problem. Naime presude ESLJP-a u predmetima *Mađer* i *Šebalj* hrvatskom su zakonodavcu nametnule obvezu da osigura učinkovito pravo na branitelja uhićenima u policijskoj postaji. No judikatura ESLJP-a koja je uslijedila nakon presude *Salduz* nalaže poštivanje prava na branitelja uhićenika, ali ne i svakog osumnjičenika neovisno o tome je li lišen slobode.¹⁵⁹ Drugim riječima, pravo

¹⁵⁶ Schlegel, S., *Die Verwirklichung des Rechts auf Wahlverteidigung. Eine rechtsvergleichende Untersuchung zum schweizerischen und deutschen Recht*, Schulthess, 2010, str. 146.

¹⁵⁷ Opširnije vidjeti Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 15), str. 371–374.

¹⁵⁸ *Ibid.*, str. 368–371.

¹⁵⁹ ECHR *Zaichenko v. Russia*, 39660/02, 18 February 2010, § 48. Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 14–15.

na branitelja prije policijskog ispitivanja i tijekom njega jamči se osumnjičenicima lišenima slobode, ali ne i osumnjičenicima koji su na slobodi. Iako je zakonodavna novela iz 2013. godine unaprijedila procesni položaj uhićenika, još uvijek Zakon propisuje pravo na branitelja uhićenika samo prije formalnog ispitivanja koje provodi državni odvjetnik ili istražitelj, ali ne i prije obavijesnih razgovora te tijekom njih.¹⁶⁰

Direktiva međutim nalaže promjene nedvosmisleno propisujući kao minimalno jamstvo pravo osumnjičenika na branitelja prije i tijekom svakog, pa i policijskog ispitivanja, bez obzira na to je li osumnjičenik lišen slobode, jer je samo lišenje slobode posebna osnova za ostvarivanje prava na branitelja. Pri tome nije bitna forma koju nacionalna zakonodavstva propisuju ili ne propisuju za policijsko ispitivanje niti uvjeti pod kojima se rezultati ispitivanja mogu koristiti kao dokaz. Dakle i pojam ispitivanja treba shvatiti u materijalnom smislu, poput pojma optužbe i osumnjičenika. Štoviše, u poredbenom kaznenom procesnom pravu, kao što je istaknuto, termin obavijesnih razgovora, koji se poduzimaju bez propisane forme, dakle i bez upozorenja i pouke o pravima, „rezerviran“ je za razgovore s građanima, a ne s osumnjičenicima. Tome u prilog govori i već spomenuta odredba čl. 2. st. 3. Direktive, prema kojoj osobe koje nisu osumnjičenici ili optužene osobe, a tijekom ispitivanja postanu osumnjičenici, moraju biti poučene o pravu na branitelja prije eventualnog daljnjeg ispitivanja.

Zakon o kaznenom postupku ni u kojoj situaciji ne predviđa pravo na branitelja tijekom obavijesnih razgovora. Naime za osumnjičenike je predviđen jednak režim obavijesnih razgovora kao i za građane (čl. 208. ZKP-a), s razlikom u tome što osumnjičenik može biti upozoren da, ako se ne odazove pozivu policije, na obavijesni razgovor može biti doveden prisilno. S obzirom na pouku o pravu na branitelja moguće je razlikovati sljedeće tri pozicije osumnjičenika.

Prvo, osumnjičenik koji se odazvao pozivu policije na obavijesni razgovor u pozivu ne prima pouku o pravima, no prije prikupljanja obavijesti bit će poučen o razlozima pozivanja i osnovama sumnje protiv njega, o pravu na tumačenje i prevođenje, da nije dužan iskazivati niti odgovarati na pitanja, te da po završetku obavijesti, a najkasnije po isteku šest sati od dolaska u policijske prostorije, iste može odmah napustiti (čl. 11.f Zakona o policijskim poslovima i ovlastima).¹⁶¹ Međutim osumnjičenik ni u pozivu ni prije ispitivanja ne prima pouku o pravu na branitelja.

Drugo, prisilno dovedeni osumnjičenik prima pouku o pravima, koja međutim ne uključuje pouku o pravu na branitelja (čl. 208. st. 5. ZKP-a).

¹⁶⁰ Vidjeti Đurđević, Z., Rekonstrukcija, judicijalizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. novelom ZKP: prvi dio?, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2(2013), str. 351–352.

¹⁶¹ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, Nar. nov. 76/09, 92/14.

Treće, uhićenik prima pisanu pouku o pravima, koja uključuje i pouku o pravu na branitelja, a uz to ima pravo na razgovor s braniteljem prije formalnog ispitivanja (čl. 108. st. 1. i čl. 108.a ZKP-a). Doduše, o potonjem pravu uhićenik ne prima pouku, što dovodi u pitanje mogućnost učinkovitog ostvarivanja tog prava. Posebno problematično iz perspektive Direktive jest to što uhićeniku nije zajamčeno pravo na branitelja tijekom obavijesnih razgovora. Kad se ima u vidu da uhićenik u policijskoj postaji može provesti do 24 sata nakon uhićenja, tijekom kojih ga policija ispituje, opravdano je zaključiti da Hrvatska nije uspješno implementirala doktrinu *Salduz* postavljenu u judikaturi ESLJP-a.¹⁶² Štoviše, Direktiva pruža zaštitu tog minimalnog prava obrane šire nego sama EKLJP predviđajući posebnu osnovu na temelju koje osumnjičenik ima pravo na branitelja prije svakog, pa i policijskog ispitivanja, neovisno o tome je li lišen slobode.

Nacrt prijedloga novele ZKP-a stoga uređuje formu ispitivanja osumnjičenika od strane policije neovisno o tome je li mu oduzeta sloboda. Obavijesni razgovori poduzimali bi se isključivo prema građanima, a ne i prema osumnjičenicima (čl. 208. st. 1. ZKP-a prema čl. 50. Nacrta prijedloga novele ZKP-a). Osumnjičenik bi već u pozivu na ispitivanje bio upoznat s tim za što ga se sumnjiči te poučen o pravu na branitelja, kao i o pravu na tumačenje i prevođenje, pravu na uskratku iskaza i pravu da napusti službene prostorije, osim u slučaju uhićenja (čl. 208.a st. 2. ZKP-a prema čl. 51. Nacrta prijedloga novele ZKP-a). Predviđena je i primjena pravila o obvezatnoj obrani, kao i mogućnost da državni odvjetnik sam ispita osumnjičenika, odnosno uhićenika.¹⁶³

Iskaz dobiven prema strogo propisanoj procesnoj formi, odnosno audio- i videosnimka ispitivanja, mogli bi se koristiti kao dokaz u kaznenom postupku. Kontrolom poštivanja procesne forme kroz taj dokaz ujedno bi se omogućio nadzor nad poštivanjem osumnjičeničkih prava na branitelja tijekom ispitivanja od strane policije. Kao sankcija za povredu tog prava predviđena je nevaljanost dokaza, dakle ista sankcija koja je predviđena za najteže povrede procesne forme pri poduzimanju dokazne radnje ispitivanja okrivljenika.¹⁶⁴

2.4. Odricanje od prava na branitelja

Prema konvencijskom pravu osumnjičenik se može odreći prava na branitelja. Odricanje od prava na branitelja može biti izričito ili prešutno, no mora biti utemeljeno na slobodnoj volji, „utvrđeno na nedvosmislen način i popraćeno minimalnim jamstvima razmjernima njegovoj važnosti“.¹⁶⁵ Pri tome nije

¹⁶² Durđević, Z., *op. cit.* (bilj. 160), str. 351–352.

¹⁶³ Opširnije vidjeti Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 17), str. 375–376.

¹⁶⁴ Opširnije vidjeti *ibid.*, str. 377–380.

¹⁶⁵ ECHR, *Mader v. Croatia*, 56185/07, 21 June 2011, § 155.

dovoljno samo da odricanje bude voljno, nego osumnjičenik mora biti svjestan i u stanju razumno predvidjeti posljedice odricanja.¹⁶⁶

Stoga i Direktiva dopušta odricanje od prava na pristup odvjetniku, međutim pod uvjetom da osumnjičenik ili optuženik prethodno „primi, u usmenom ili pisanom obliku, jasne i zadovoljavajuće informacije na jednostavnom i razumljivom jeziku o sadržaju dotičnog prava i mogućim posljedicama odricanja od njega“ (čl. 9. st. 1. toč. a) Direktive). Odricanje mora biti „dobrovoljno i nedvosmisleno“ (čl. 9. st. 1. toč. b) Direktive). Direktiva zahtijeva da odricanje od prava bude zabilježeno u skladu s pravom svake države, kao i to da osumnjičenici i optuženici moraju imati mogućnost opoziva odricanja od tog prava u bilo kojem trenutku postupka, o čemu moraju biti obaviješteni (čl. 9. st. 3. Direktive).

Nacrt prijedloga novele ZKP-a uređuje odricanje od prava na branitelja sukladno zahtjevima Direktive i EKLJP-a: odricanje tako mora biti dobrovoljno i nedvosmisleno te zabilježeno audio- i videosnimkom, kao i cijelo ispitivanje.¹⁶⁷

2.5. Participatorna prava branitelja

Osim prava na pristup branitelju, Direktiva od nacionalnih zakonodavaca zahtijeva da uredi participatorna prava branitelja pri poduzimanju niza dokaznih radnja. Čl. 3. st. 3. t. c) Direktive propisuje da pravo na pristup branitelju obuhvaća i pravo da branitelj prisustvuje dokaznim radnjama u kojima okrivljenik može ili mora prisustvovati, a u svakom slučaju pri poduzimanju dokazne radnje prepoznavanja, suočenja te rekonstrukcije događaja. Stoga Nacrt prijedloga novele ZKP-a predviđa ovlaštenje branitelja da prisustvuje dokaznoj radnji prepoznavanja, suočenja i rekonstrukcije događaja kada okrivljenik sudjeluje u tim radnjama (čl. 9. Nacrta prijedloga novele ZKP-a).

Posebno valja naglasiti da Direktiva zahtijeva aktivno sudjelovanje branitelja u ispitivanju osumnjičenika, odnosno okrivljenika (Recital 25 Direktive).¹⁶⁸ Nacrt prijedloga novele ZKP-a predvidio je da se okrivljenik “ne može dogovarati sa svojim braniteljem kako će odgovoriti na pojedino postavljeno pitanje, ali branitelj može predložiti okrivljeniku da ne odgovori na pojedino postavljeno pitanje. Nakon tijela koje provodi ispitivanje, pitanja može postaviti i branitelj“ (čl. 63. Nacrta prijedloga novele ZKP-a, u odnosu na čl. 276. st. 4. ZKP-a).

¹⁶⁶ ECHR, *Pischalnikov v. Russia*, 7025/04, 24 September 2009, § 76. Vidjeti Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 23), str. 40.

¹⁶⁷ Opširnije vidjeti Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 15), str. 375–376.

¹⁶⁸ Blackstock, J. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 34), str. 30.

2.6. Povjerljivost komunikacije s braniteljem

Direktiva o pravu na branitelja u čl. 4. jamči potpunu povjerljivost komunikacije između okrivljenika i branitelja propisujući da „države članice poštuju povjerljivost komunikacije između osumnjičenika ili optuženih osoba i njihova odvjetnika u ostvarivanju prava na pristup odvjetniku predviđenog ovom Direktivom. Ta komunikacija uključuje sastanke, korespondenciju, telefonske razgovore i druge oblike komunikacije dopuštene nacionalnim pravom.“ Za razliku od EKLJP-a Direktiva ne dopušta ograničenja prava na povjerljivost komunikacije. Naime prema judikaturi ESLJP-a komunikacija okrivljenika s braniteljem uvijek je povjerljiva, no nadzor je ipak dopušten, doduše, samo u iznimnim okolnostima, ako postoji opravdana sumnja da se povlastica povjerljivosti komunikacije zlorabljuje pa se primjerice ugrožava sigurnost u zatvoru.¹⁶⁹ Međutim, ako bi razlog istražnog zatvora bila koluzijska opasnost, onda postojanje te iste koluzijske opasnosti ne bi moglo opravdati nadzor nad komunikacijom.¹⁷⁰

Iako je hrvatski zakonodavac nakon odluke Ustavnog suda RH iz srpnja 2012. godine novelom iz studenog 2013. znatno suzio mogućnosti nadzora nad komunikacijom uhićenika i branitelja, odnosno pritvorenika i branitelja, Direktiva traži novu zakonsku intervenciju i ukidanje svake mogućnosti nadzora. Stoga Nacrt prijedloga novele ZKP-a predviđa brisanje čl. 75. ZKP-a i čl. 76. ZKP-a (čl. 11. i 12. Nacrta prijedloga novele ZKP-a). No i ovdje valja istaknuti da je Nacrt prijedloga novele ZKP-a predvidio da branitelj ne može biti osoba koja je u istom predmetu osumnjičena, čime se nastojala otkloniti opasnost mogućeg ometanja postupka, odnosno razlozi koji bi mogli opravdavati nadzor prema važećem uređenju (čl. 75. st. 2. i čl. 76. st. 2. ZKP-a) (vidjeti *supra*).

2.7. Ograničenje prava na branitelja

Konvencijsko pravo na branitelja nije apsolutno¹⁷¹ te se može ograničiti.¹⁷² Pri tome je u svakom pojedinom slučaju potrebno dokazati „da postoje vrlo uvjerljivi razlozi“ (*compelling reasons*) za ograničenje prava na branitelja, a „čak i kad ti vrlo uvjerljivi razlozi iznimno mogu opravdati nijekanje pristupa odvjetniku, takvo ograničenje – bez obzira na to kakvo mu je opravdanje - ne

¹⁶⁹ Cape, E. *et al.*, *op. cit.* (bilj. 23), str. 42.

¹⁷⁰ ECHR, *Lanz v. Austria*, 24430/94, 31 January 2002, § 52. *Ibid.*

¹⁷¹ ECHR, *Poitrinol v. France*, 14032/88, 23 November 1993, § 34. Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 15), str. 367.

¹⁷² ECHR GC, *Salduz v. Turkey*, 36391/02, 27 November 2008, § 52. *Ibid.*

smije nerazmjerno ugroziti prava okrivljenika iz članka 6.¹⁷³ Drugim riječima, mogućnosti ograničenja prava na branitelja treba tumačiti restriktivno.

Tako i Direktiva o pravu na branitelja dopušta mogućnost ograničenja prava na branitelja samo u iznimnim situacijama, koje se odnose na: 1) moguću odgodu ostvarivanja prava na pristup odvjetniku te 2) mogućnost privremenog ograničenja ostvarivanja sadržaja prava na pristup odvjetniku.

Glede odgode ostvarivanja prava na pristup odvjetniku (čl. 3. st. 5. Direktive) valja istaknuti da u situacijama kada se može dogoditi pristup odvjetniku nije ograničen sadržaj tog prava. Tako se pravo na pristup odvjetniku bez nepotrebnog odgađanja odmah nakon oduzimanja slobode može ograničiti samo u iznimnim okolnostima i samo tijekom prethodnog postupka ako to pravo onemogućuje „zemljopisna udaljenost“ (čl. 3. st. 5. Direktive).¹⁷⁴ No „tijekom takva privremenog odstupanja nadležna tijela ne bi trebala ispitivati dotičnu osobu niti provoditi ikakve istražne radnje ili radnje prikupljanja dokaza“ (Recital 30 Direktive), što znači da je dopuštena odgoda ostvarivanja prava na branitelja uslijed nekih neotklonjivih stvarnih razloga, ali nije ograničen sadržaj prava na pristup branitelju.

Glede mogućnosti privremenog ograničenja ostvarivanja sadržaja prava na pristup odvjetniku (čl. 5. st. 6. Direktive) valja odmah primijetiti da su one nezostavno uvjetovane s nekoliko materijalnih pretpostavaka. Naime Direktiva, također samo u iznimnim okolnostima i samo tijekom prethodnog postupka, dopušta privremeno ograničenje sadržaja prava na pristup odvjetniku (iz čl. 6. st. 3. Direktive) „u mjeri u kojoj je to opravdano, s obzirom na posebne okolnosti slučaja“, u dvije situacije: u prvoj, koja se odnosi na otklanjanje opasnosti za život i tijelo, te u drugoj, u kojoj se štite interesi kaznenog postupka uslijed „znatnih opasnosti“.

U prvoj situaciji, kada „postoji hitna potreba za sprječavanjem ozbiljnih štetnih posljedica za život, slobodu ili fizički integritet osobe“, ispitivanje osumnjičenika moguće je i bez nazočnosti branitelja ako je osoba primila pouku o pravu na uskratu iskaza te kada to pravo može ostvariti (Recital 31 Direktive). Tada se ispitivanje može provesti „samo radi i do mjere potrebne za dobivanje informacija ključnih za sprječavanje ozbiljnih štetnih posljedica za život, slobodu ili fizički integritet osobe“, dakle ne radi dobivanja informacija korisnih za prikupljanje dokaza za potrebe kaznenog postupka (Recital 31 Direktive). U prilog tome da ograničenje ne smije služiti u svrhu zaobilazanja jamstava koja nacionalna prava propisuju pri poduzimanju dokazne radnje ispitivanja osumnjičenika govori tumačenje da „svaka zloupotreba ovog odstupanja u načelu bi mogla nepovratno dovesti u pitanje prava obrane“ (Recital 31 Direktive).¹⁷⁵

¹⁷³ ECHR GC, *Salduz v. Turkey*, 36391/02, 27 November 2008, § 55.

¹⁷⁴ Vidjeti Recital 30 Direktive. Vidjeti i Ivičević Karas, E., *op. cit.* (bilj. 15), str. 367.

¹⁷⁵ *Ibid.*

Druge su situacije kada „je poduzimanje trenutalnog djelovanja istražnih tijela nužno za sprječavanje znatnih opasnosti za kazneni postupak“ (čl. 3. st. 6. Direktive), primjerice radi sprječavanja uništenja ili izmjena ključnih dokaza ili radi sprječavanja utjecaja na svjedoke (Recital 32 Direktive). Ispitivanje se može provesti pod istim uvjetima kao i u prvoj situaciji, i to „isključivo radi i do mjere potrebne za dobivanje informacija ključnih za sprječavanje znatnih opasnosti za kazneni postupak“ (Recital 32 Direktive).¹⁷⁶

Naposlijetku, Direktiva propisuje opće uvjete za provedbu privremenih odstupanja od zajamčenih prava, koji također upućuju na vrlo restriktivno tumačenje i primjenu eventualnih ograničenja prava na pristup odvjetniku (čl. 8. Direktive). Moguće je zaključiti da uvjeti za ograničenje prava na branitelja koje predviđa Direktiva u načelu odgovaraju kriteriju „vrlo uvjerljivih razloga“ („*compelling reasons*“) iz prakse ESLJP-a.¹⁷⁷

Gledano iz poredbenopravne perspektive, neki pravni poreci predviđaju mogućnosti ograničenja prava na branitelja. U njemačkom pravu primjerice okrivljenik ima pravo konzultirati se s odvjetnikom prije ispitivanja i tijekom njega te mora biti upoznat s tim pravom, koje se u određenim situacijama može ograničiti ili odgoditi.¹⁷⁸ U engleskom pravu postoje brojna ograničenja prava na pristup branitelju. Tako su predviđena posebna pravila u postupcima za kaznena djela terorizma u obliku odgode (*delay*) pristupa odvjetniku, kao i ograničenja kontakata.¹⁷⁹

Hrvatsko kazneno procesno pravo tradicionalno ne predviđa ograničenja zajamčenog prava na pristup branitelju. Ni Nacrt prijedloga novele ZKP-a nije predvidio moguća ograničenja prava na branitelja, izuzevši odredbu prema kojoj branitelj ne može biti osoba koja je u istom predmetu osumnjičena (čl. 70. st. 3. prema čl. 10. Nacrta prijedloga novele ZKP-a), čime se nastojala otkloniti opasnost mogućeg ometanja postupka. Navedeno je rješenje u skladu s odredbom Direktive koja dopušta uskratu prava na zastupanje ako postoje „objektivne i činjenične okolnosti koje daju povoda sumnji da je odvjetnik umiješan u kazneno djelo s osumnjičenikom ili optuženom osobom“ (Recital 33 Direktive).¹⁸⁰ No ako se pravo na branitelja pomakne u najranije faze postupka, tijekom policijskog ispitivanja, nameće se pitanje bi li trebalo predvidjeti mogućnost odgode ostvarenja tog prava u određenim situacijama, odnosno slučajeve dopuštenog ograničenja sadržaja prava na branitelja, te koji bi to slučajevi bili.

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ Blackstock *et al.*, *op cit.* (bilj. 34), str. 31.

¹⁷⁸ Plekksepp, A., *op. cit.* (bilj. 16), str. 371.

¹⁷⁹ *Ibid.*, str. 475

¹⁸⁰ Vidjeti Nacrt prijedloga novele ZKP-a, obrazloženje uz čl. 10.

3. Pravo na obavješćivanje treće osobe u slučaju oduzimanja slobode

Direktiva predviđa i pravo osumnjičenika ili optuženika kojemu je oduzeta sloboda da barem jedna osoba, koju sami imenuju, bude obaviještena o oduzimanju slobode bez nepotrebne odgode (čl. 5. st. 1. Direktive). Ostvarenje tog prava moguće je odgoditi iz dva razloga: 1) ako postoji hitna potreba za sprječavanjem ozbiljnih štetnih posljedica za život, slobodu ili fizički integritet osobe te 2) ako postoji hitna potreba za sprječavanjem situacije u kojoj bi kazneni postupak mogao biti ozbiljno ugrožen (čl. 5. st. 3. Direktive).

Važeći ZKP već uređuje pravo uhićenika da, na njegov zahtjev, o uhićenju budu obaviješteni članovi obitelji, odnosno osoba koju on odredi, kao i nadležno konzularno tijelo ili veleposlanstvo (čl. 108. st. 5. t. 2. ZKP-a), a predviđena je i mogućnost odgode ostvarivanja tog prava (čl. 108.b ZKP-a).

4. Pravo na komunikaciju s trećim osobama i s konzularnim tijelima

Osim prava na obavješćivanje treće osobe u slučaju oduzimanja slobode Direktiva propisuje i pravo na komunikaciju tijekom oduzimanja slobode s barem jednom trećom osobom, primjerice rođakom osumnjičenika ili optuženika (čl. 6. st. 1. Direktive). Tako i Nacrt prijedloga novele ZKP-a predviđa da „uhićenik može, dok traje uhićenje, komunicirati barem s jednom trećom osobom po svom izboru“, kao i mogućnost ograničenja tog prava „samo ako je to nužno radi zaštite interesa postupka ili drugih važnih interesa“ (čl. 108. st. 8. prema čl. 17. Nacrta prijedloga novele ZKP-a).

Direktiva propisuje i pravo na obavješćivanje bez nepotrebno odgađanja konzularnih tijela države čiji su osumnjičenici ili optuženici lišeni slobode državljanima, kao i na komunikaciju s tim tijelima (čl. 7. st. 1. Direktive). Osim toga osumnjičenici i optuženici imaju opravo primati posjete od strane konzularnih tijela, pravo na razgovor i korespondenciju s konzularnim tijelima te pravo da im konzularno tijelo organizira pravno zastupanje (čl. 7. st. 2. Direktive). Važeći ZKP uređuje to pravo u odredbama čl. 108.a st. 1. t. 6. ZKP-a i čl. 116. ZKP-a, a Nacrt prijedloga novele ZKP-a predviđa da „konzularni i diplomatski predstavnici mogu posjećivati svoje državljane koji su uhićeni ili pritvoreni, razgovarati s njima te im pomoći u izboru branitelja“ (čl. 116. ZKP-a prema čl. 23. Nacrta prijedloga novele ZKP-a).

VI. UMJESTO ZAKLJUČKA: PITANJA KOJA JE POTREBNO DETALJNO ISTRAŽITI

Kao što je uvodno istaknuto, najveći izazov za hrvatskog zakonodavca predstavlja implementiranje odredaba direktiva tijekom policijskog ispitivanja. Naime sve tri direktive odnose se na najranije faze kaznenog postupka te uređuju prava osumnjičenika, odnosno okrivljenika shvaćenog u materijalnom smislu.

Na prvi pogled, nakon što je prikazano na koji su način odredbe Direktive o pravu na informiranje transponirane u hrvatski pravni sustav, možemo zaključiti da je hrvatski zakonodavac smatrao da je u svrhu transponiranja odredaba Direktive u hrvatski pravni sustav potrebno učiniti tek neke manje izmjene. No čini se da nekim pitanjima ključnima za ostvarivanje osumnjičeničkih prava obrane u kaznenom postupku hrvatski zakonodavac nije posvetio pozornost. To se primarno odnosi na pravo osumnjičenika kojeg policija ispituje na neformalan način prije pokretanja postupka (tzv. obavijesni razgovor) da zna zašto ga se sumnjiči i koja su njegova prava u postupku. Radi se o iznimno važnom pitanju, koje dira u same temelje položaja osumnjičenika u kaznenom postupku, a isto tako i u same temelje uređenja policijskog postupanja u vezi s kaznenim postupkom. Radi se o pitanju koje već na normativnoj razini nije riješeno, pa je prije svega potrebno poduzeti mjere kako bi se hrvatsko pravo na zakonskoj razini uskladilo s odredbama Direktive o pravu na informiranje, ali jednako tako i Direktive o pravu na branitelja. Ostala pitanja koja je potrebno istražiti prije svega su provedbene prirode.

1. Pravo na tumačenje i prevođenje

Analiza zakonodavnog okvira pokazuje da je Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima izmjenom i dopunom niza zakona na normativnoj razini u najvećem dijelu transponirana u hrvatski pravni sustav. Kako je kakvoća tumačenja i prevođenja ključni koncept Direktive, trebalo bi ispitati kako se prava koja propisuje ostvaruju u praksi, osobito:

1. Na koji se način ostvaruje pravo okrivljenika na tumačenje i prevođenje u praksi tijela kaznenog postupka i koji se problemi pojavljuju?
2. Na koji se način ostvaruje pravo na tumačenje i prevođenje osumnjičenika prilikom prikupljanja obavijesti od strane policije?
3. Na koji način funkcioniraju popisi stalnih sudskih tumača te na koji se način vrši izbor tumača u pojedinom predmetu?
4. Je li dostupnost odgovarajućih tumača osigurana na cijelom području RH?

5. S tim u vezi u kojoj se mjeri koriste komunikacijska tehnološka sredstva navedena u Direktivi: videokonferencijska veza, telefon ili internet?
6. U kojoj mjeri utječe visina novčane naknade tumačima u Hrvatskoj na kakvoću tumačenja i prevođenja?
7. Je li hrvatski sustav imenovanja i osposobljavanja sudskih tumača zadovoljavajući u usporedbi s drugim državama članicama?

2. Pravo na informiranje

Glede prava koja su zajamčena Direktivom o pravu na informiranje valja istražiti kako se prava koja su transponirana u hrvatski pravni sustav primjenjuju u praksi te je li način na koji se primjenjuju u praksi sukladan zahtjevima Direktive. U tom je smislu potrebno istražiti:

1. Na koji se način u hrvatskom pravnom sustavu osumnjičenici i okrivljenici obavještavaju o svojim pravima? Jesu li informacije koje im se daju dovoljno razumljive i poduzimaju li nadležna tijela kaznenog progona i sud potrebne mjere kako bi im ta prava učinila razumljivima i dostupnima?
2. Ispunjava li pisana pouka o pravima uhićenika koja postoji u našem pravnom sustavu s obzirom na svoj sadržaj zahtjeve koje pred takvu pouku postavlja Direktiva?
3. Na koji se način u hrvatskom pravnom sustavu druge osobe kojima je za potrebe kaznenog postupka oduzeta sloboda obavještavaju o svojim pravima i je li to dovoljno da bi se ispunili zahtjevi Direktive?
4. Što u hrvatskom pravnom sustavu znači obavještavanje osumnjičenika, okrivljenika i uhićenika o optužbama koje postoje protiv njih? Koliko se detaljne informacije daju tim kategorijama osoba i je li način na koji se te informacije daju i njihov opseg dovoljan da se ispune zahtjevi Direktive?
5. Je li u hrvatskom pravnom sustavu potrebno urediti pravo osumnjičenika, okrivljenika i uhićenika na uvid u tzv. policijski spis predmeta kako bi se zadovoljili zahtjevi Direktive i ako jest, na koji način?
6. Je li način na koji u hrvatskom pravnom sustavu osumnjičenici, okrivljenici, uhićenici i ostale osobe kojima je za potrebe kaznenog postupka oduzeta sloboda ostvaruju pravo na uvid u spis predmeta sukladan zahtjevima Direktive?

3. Pravo na branitelja

Prilikom transponiranja odredaba Direktive o pravu na branitelja, osim što mora proklamirati osumnjičeničko pravo na branitelja tijekom svakog ispitivanja od strane službenog tijela, zakonodavac mora osigurati adekvatne mehanizme nadzora nad poštivanjem tog prava, kao i adekvatne sankcije za slučajevne njegova kršenja. U svrhu pronalaženja optimalnog zakonodavnog rješenja valjalo bi istražiti:

1. Na koji se način primjenjuje pouka o pravima tijekom obavijesnih razgovora policije s osumnjičenikom i uhićenikom, posebno pouka uhićeniku o pravu na branitelja?
2. Na koji se način osumnjičenici/okrivljenici odriču prava na branitelja?
3. Na koje se načine osigurava ostvarivanje povjerljive komunikacije s braniteljem i koje su posljedice kršenja tog prava?
4. Postoji li potreba propisivanja mogućnosti odgode ili privremenog ograničenja sadržaja prava na branitelja?
5. Na koji se način ostvaruje pravo na obavješćivanje treće osobe i konzularnih tijela u slučajevima oduzimanja slobode?
6. Na koji se način ostvaruje pravo na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima u slučajevima oduzimanja slobode?
7. Na koji se način ostvaruju participatorna prava branitelja tijekom ispitivanja okrivljenika?

4. Problematika ostvarivanja prava obrane u najranijim fazama postupka

Kod analiziranja svih navedenih pitanja potrebno je voditi računa o načinu na koji se pojedina prava ostvaruju u različitim fazama postupka. Pri tom kao ključne faze treba analizirati sljedeće:

1. „neformalno“ policijsko ispitivanje osumnjičenika
2. prisilno dovođenje osumnjičenika u policijsku postaju
3. prisilno dovođenje drugih osoba u policijsku postaju
4. uhićenje
5. pritvaranje i istražno zatvaranje
6. „formalno“ policijsko ispitivanje osumnjičenika
7. ispitivanje osumnjičenika i okrivljenika od strane državnog odvjetnika.

Summary

STRENGTHENING THE RIGHTS OF THE SUSPECT AND THE ACCUSED IN CRIMINAL PROCEEDINGS: A VIEW THROUGH THE PRISM OF EUROPEAN LEGAL STANDARDS

Croatian criminal procedural law entered a new phase in the last couple of years – a phase of development under the direct influence of European Union criminal law. The latter now deals not only with improving mechanisms of judicial cooperation in criminal matters, but directly influences national criminal procedural laws of Member States through their harmonisation. This paper analyses the influences which EU law has exerted on Croatian criminal procedural law during the process of transposition of three directives that harmonise, at the EU level, some of the basic rights of the accused in the criminal process – the right to interpretation and translation, the right to information, and the right of access to a lawyer. The analysis, the purpose of which is to detect areas in which Croatian normative solutions counteract EU standards, is based on findings gathered from four different sources: EU law, standards developed in the jurisprudence of the European Court of Human Rights, comparative legal solutions, and Croatian normative framework. The results of the undertaken analysis, which are used as a basis for the second part of the research, where the Croatian normative and practical legal reality will be analysed, indicate that the most problematic part of the Croatian normative criminal procedural order, when viewed from the perspective of the effective implementation of EU standards aimed at strengthening the rights of the accused, is the part that regulates the earliest phases of criminal proceedings which are related to police activities in connection with criminal procedure.

Keywords: right to interpretation and translation, right to information, right of access to a lawyer, EU criminal law, harmonisation of rights of the accused in the criminal process, Croatian criminal procedural law